

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi
Ünvan. AZ 1000, Bakı şəhəri, Ü.Hacıbəyli 80, Hökumət Evi IV Qapı
Tel: (+994 12)498 00 92 Faks: (+994 12)493 58 72 E-mail: office@scfwca.gov.az

ÖLKƏDƏ QOHUM EVLİLİKLƏRİ ÜZRƏ
VƏZİYYƏTİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR

ANALİTİK HESABAT

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sifarişi ilə Universitas International MMC tərəfindən 2022-ci ildə hazırlanmışdır.

**Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə
Dövlət Komitəsi**

**ÖLKƏDƏ QOHUM EVLİLİKLƏRİ ÜZRƏ VƏZİYYƏTİN
ÖYRƏNİLMƏSİNƏ DAİR**

ANALİTİK HESABAT

BAKI-2022

MÜDƏRİCAT:

1. QISA XÜLASƏ.....	4
2. TƏDQIQATIN MƏQSƏDİ.....	6
2.2 Tədqiqatın metodologiyası	
2.3 Sorğunun əhatəliyi	
3. SOSIAL-DEMOQRAFİK GÖSTƏRİCİLƏR.....	6
4. QOHUM EVLİLİYİ: MÜSBƏT VƏ MƏNFİ TƏRƏFLƏRİ.....	11
5. QOHUM EVLİLİYİNİN YENİ DOĞULMUŞ UŞAQLARIN SAĞLAMLIĞINA TƏSİRİ.....	18
6. AİLƏDƏ PSIXOLOJİ MÜHİT.....	25
7. MİLLİ QANUNVERİCİLİK.....	28
8. ƏSAS NƏTİCƏLƏR.....	28
9. QOHUM NİKAHLARIN QARŞISININ ALINMASI ÜZRƏ TƏKLİF VƏ TÖVSIYƏLƏR.....	31
10. İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI.....	32

Redaksiya heyətinin rəhbəri:

Aynur Sofiyeva

Redaksiya heyəti:

Elgün Səfərov

Aidə Seyidli

Pərvanə Əsgərzadə

Kamila Əliyeva

Asif Mustafayev

Aytəkin Hacıyeva

Zahidə İsrailova

Ekspert: Aynur Veysəlova

© Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi

© Universitas International MMC

Çap edilmiş “ Ölkədə qohum evlilikləri üzrə vəziyyətin öyrənilməsinə dair analitik hesabat” adlı vəsaitə görə məsuliyyəti Universitas International MMC daşıyır.

Ölkədə qohum evlilikləri üzrə vəziyyətin öyrənilməsinə dair keçirilmiş tədqiqatın təhlili

Qısa xülasə

Bir çox ölkələrdə qohum evlilikləri tezliyinin azalması tendensiyalarına baxmayaraq, belə ailələrdə doğulan uşaqların sağlamlıq problemlərinin mümkün riski səbəbindən bu problem aktual olaraq qalır. Bundan əlavə, əhalinin reproduktiv sağlamlığının tibbi aspektləri ilə dövlətin demografik siyasəti arasında sıx əlaqə, bu problemin böyük sosial-iqtisadi əhəmiyyəti onun bütün aspektlərinin dərinəndən öyrənilməsinə və mümkün həll yollarının axtarışına zəmin yaradır.

Sosial- iqtisadi proseslər nəticəsində cəmiyyətlərdə immiqrasiyanın artması, təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi qohum evliliklərinin sayının azalmasına təsir edəcəyi düşünülə də, dünyanın bir çox yerində qohum evlilikləri hələ də mövcuddur. Müxtəlif sosial və tibbi araşdırmalar nəticəsində qohum evliliyinə üstünlük verilməsinin əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- o Əmlakın vərəsəlik yolu ilə bölünməsinin qarşısının alınması;
- o Nəslin davam etdirilməsi;
- o Evlilikdə sabitlik (boşanmanın olmayacağına inam);
- o Yad (özgə)şəxsin ailəyə daxil olmasının qarşısının alınması;
- o Ailə münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi;
- o Rahat ünsiyyət və güvən hissi;
- o Eyni etnik mənşəyə və dini inanca bağlılıq;
- o Coğrafi yerləşmə;
- o Yerli ənənələr.

Beləliklə, qohum evliliklərinin səbəbləri arasında bir çox sosial və mədəni amillərin olduğu müşahidə olunur. Dünyadakı nikahların təxminən 20%-i qohum evlilikləridir. Belə nikahların nisbəti cəmiyyətdən cəmiyyətə fərqlidir. Məsələn, ABŞ və Avropa ölkələrində qohum evlilikləri 0,1-0,4% arasında dəyişir. Şimali Afrika, Yaxın Şərq və Qərbi Asiya ölkələrində belə nikahlar 50%-dən çoxdur¹.

Türkiyədə qohum evliliklərinin nisbəti bölgələrə görə 20-40% arasında dəyişir². Qohum evliliklərinin əksəriyyəti, demək olar ki, 70%-i qohumlar* arasındadır. MDB ölkələrində qohum nikahlarına daha çox Azərbaycanda və Mərkəzi Asiya dövlətlərində rast gəlinir. Özbəkistanda aparılan araşdırmaların birində məlum olub ki, yaxın qohumluq evliliklərində ilkin sonsuzluq tezliyi 7,7%, bu qadınların valideynləri qohum olduqda isə 12,5%-ə çatır³. 7 mindən çox doğuşun perinatal nəticələrini tədqiq edən türk alimlərinin işində qohum nikahları halında doğuşdan sonrakı ölüm səviyyəsinin orta hesabla 45%-dən çox olduğu aşkar edilmişdir. Tacikistanda anadangəlmə inkişaf anomaliyalarının tədqiqində müəyyən edilmişdir ki, bu patoloji ilə uşaqların doğulması hallarının 36% -ində qohum evliliyi olmuşdur. Bu göstərici Daun xəstəliyi üçün 26%, anadangəlmə ürək qüsurları üçün isə 20% təşkil etmişdir.

¹ Маликова Д.Б., Курбанов Д.Д. Характеристика клинических показателей у женщин с бесплодием, проживающих в Андижанской области. Журнал теоретической и клинической медицины. 2014;4: 92-95. Malikova DB, Kurbanov DD. Characterization of clinical indicators in women with infertility living in Andijan region. Zhurnal teoreticheskoy i klinicheskoy meditsiny. 2014;4:92-95 (In Russ.).

² Koc I, Ali Eryurt M. The causal relationship between consanguineous marriages and infant mortality in Turkey. Journal of Biosocial Science. 2017;49(4):536-555. <https://doi.org/10.1017/S002193201600033X> Maghsoudlou S, Cnattingius S, Aarabi M, Montgomery SM, Semnani S, Stephansson O, Wikström AK, Bahmanyar S. Consanguineous marriage, prepregnancy maternal characteristics and stillbirth risk: a population-based case—control study. Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica. 2015; 94(10):1095-1101. <https://doi.org/10.1111/aogs.12699>

³ Иванов А.Г. Медико-социальные подходы к совершенствованию репродуктивного потенциала современной молодежи. Российский медико-биологический вестник им. акад. И.П. Павлова. 2004;3-4:105-107. Ivanov AG. Medical and social ways of improving reproduction potential of young people. Rossiyskiy mediko-biologicheskiy vestnik im. akad. I.P. Pavlova. 2004;3-4:105-107. (In Russ.).

***Qeyd:** Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23 iyun 2020-ci il tarixli, 213 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Gənclər arasında ailənin və nikahın əhəmiyyəti, onun qorunması və möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə erkən nikahın və qohumlar arasında nikahın mənfi nəticələrinə dair maarifləndirmə Qaydası"na əsasən "qohumlar arasında nikah – baba və (və ya) nənəsi ümumi olan şəxslər arasında bağlanmış nikah" hesab edilir.

Yeni doğulmuş uşaqların inkişaf qüsurlarının tibbi-sosial aspektlərini qiymətləndirərkən 23,5% - də qohum evliliyi aşkar edilmişdir. Bu qadınların 90%-dən çoxu evdar qadınlar idi, zəif təhsil almış və reproduktiv sağlamlıq mərkəzlərinə getməmişdir⁴.

Genetik xəstəliklərlə doğulan uşaqların 8,4%-i qohum evliliklərindən doğulur. Belə evliliklərdə anomaliya riski iki dəfə yüksəkdir, yəni 8- 9%-dir. Bu səbəbdən qohum evliliklərinin törətdiyi xəstəliklər barədə cəmiyyəti məlumatlandırmaq və böyük əhəmiyyət kəsb edir (Genetic Diseases Handbook for Healthcare Professionals 2002).

Ölkəmizdə "18 yaşadək (erkən nikah) və yaşı 18-dən 29-dək olan gənclərin nikaha, o cümlədən, müvafiq ərizələrindəki məlumatlara əsasən qohum hesab edilən şəxslər arasında nikaha daxil olması və bu gənclər arasında bağlanmış nikahın pozulması hallarının statistikasının illər üzrə aparılmasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər" in görülməsi Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 23 iyun tarixli 213 nömrəli Qərarın 2-ci hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinə və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinə tapşırılmışdır⁵. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin verdiyi son statistik məlumatlara əsasən 2022-ci ildə qeydə alınmış 61930 nikahdan 2542-si qohum hesab edilən şəxslər arasında qeydə alınmışdır.

⁴ Stoll C, Alembik Y, Dott B, Feingold J. Parental consanguinity as a cause of increased incidence of birth defects in a study of 131,760 consecutive births. *American Journal of Medical Genetics*. 1994; 49(1):114-117. <https://doi.org/10.1002/ajmg.1320490123>

⁵ "Gənclər arasında ailənin və nikahın əhəmiyyəti, onun qorunması və möhkəmləndirilməsi məqsədilə erkən nikahın və qohumlar arasında nikahın mənfi nəticələrinə dair maarifləndirmə Qaydası"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 23 iyun tarixli 213 nömrəli Qərarı. <https://e-qanun.az/framework/45254>

TƏDQIQATIN MƏQSƏDİ

Tədqiqatın məqsədi Azərbaycanda qohum evliliklərinin tezliyi, səbələri və nəticələrinin öyrənilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası

Göstərilən məqsədə nail olmaq üçün informasiyanın toplanmasında kəmiyyət üsulundan istifadə olunmuşdur. Məlumatın toplanması **kəmiyyət metodu ilə** əhalinin 18 yaşından yuxarı hissəsi arasında müsahibə formasında strukturlaşdırılmış sual- anket vasitəsilə keçirilmişdir.

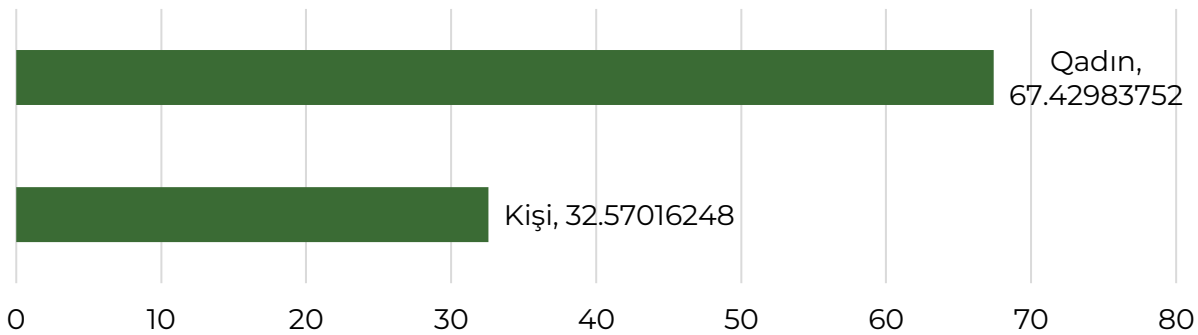
Sorğunun əhatəliyi

Sorğuda 1354 respondent iştirak etmişdir. Araşdırma paytaxt Bakı şəhəri daxil olmaqla Ağsu, Astara, Beyləqan, Cəbrayıl, Daşkəsən, Gəncə, İmişli, İsmayilli, Lənkəran, Mingəçevir, Qazax, Qobustan, Salyan, Şamaxı, Şirvan, Tovuz, Xızı, Yevlax, Ağdam, Qəbələ rayon və şəhərlərinin sakinlərini əhatə edir.

Sosial-demoqrafik göstəricilər

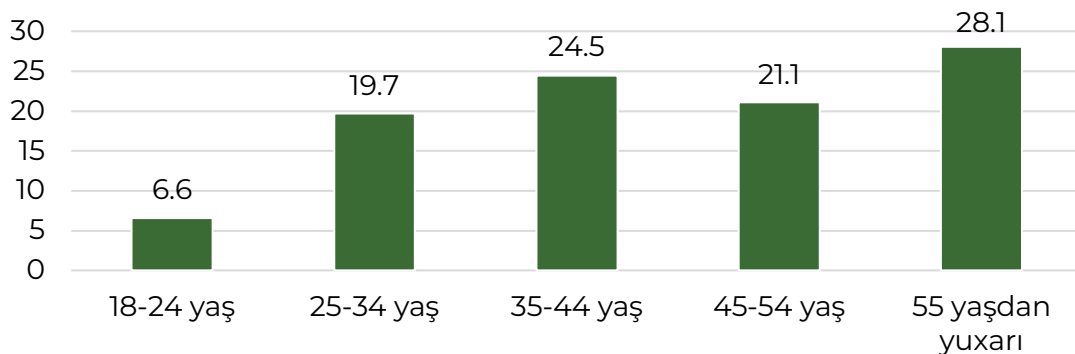
Sorğuda iştirak edən respondentlərin 67,4%-ni qadınlar, 32,6 %-ni isə kişilər təşkil edir.

Diagram 1. Respondentlərin cins üzrə bölgüsü, faizlə

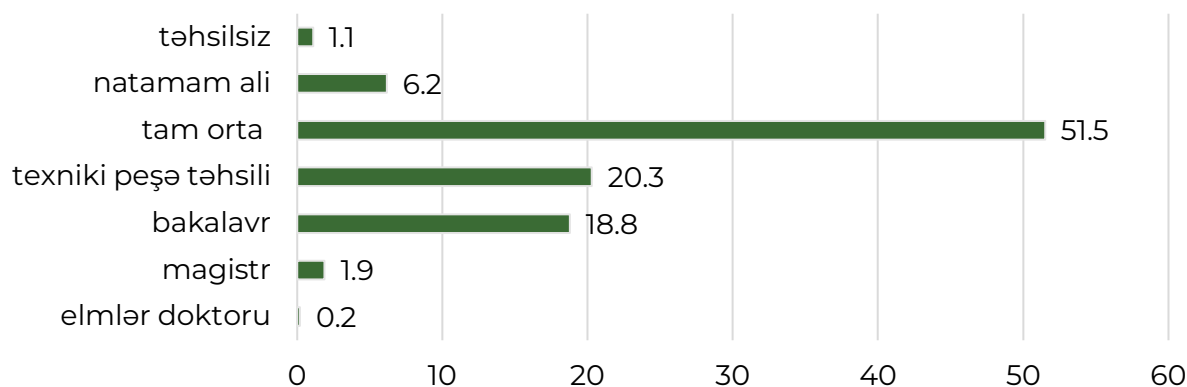
Sorğu zamanı müxtəlif yaş qruplarını təmsil edən respondentlərin iştirakı təmin olunmuşdur. Belə ki, respondentlərin 6,57%-ni 18-24 yaş qrupu üzrə, 19,79%-ni 25-34-yaş qrupu üzrə, 23,63%-ni 35-44 yaş qrupu üzrə, 20,97%-ni 45-54 yaş qrupu üzrə, 29,03%-ni 55 yaş və yuxarı yaş qrupu üzrə isə təşkil edir. Yaş təsnifatı 5 qrup üzrə aparılmışdır. Diagram 2-də görüldüyü kimi, iştirakçılar daha çox 55 yaş və yuxarı yaş qrupuna (29,03%) və 35-44 yaş qrupuna (23,63%-) daxil olan insanlardır.

Diagram 2. Respondentlərin yaş qrupları üzrə bölgüsü, faizlə.

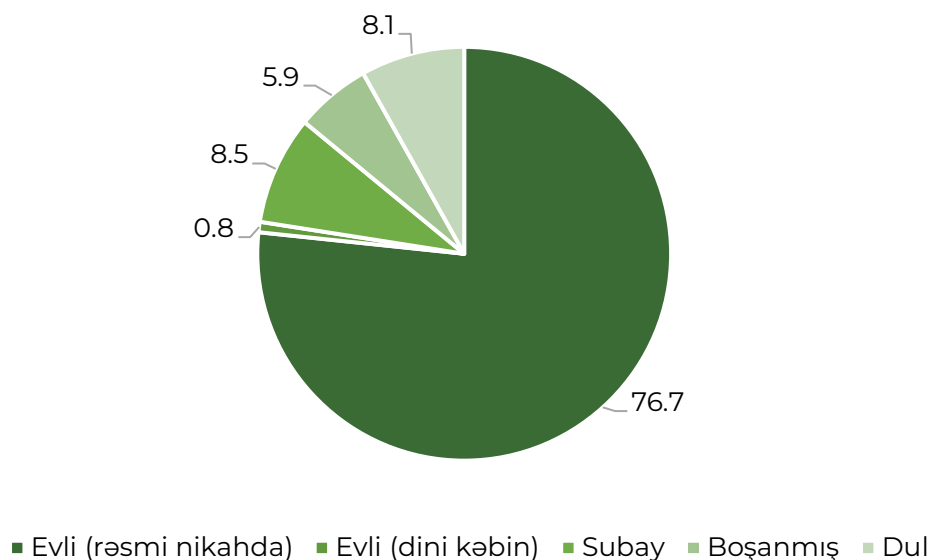
Sorğuda iştirak edənlərin yarıdan bir qədər çoxunun (51,5%) tam orta təhsili var. Texniki peşə təhsili olanların xüsusi çəkisi 20,3%, bakalavr təhsili olanların xüsusi çəkisi isə 18,8% təşkil etmişdir. Texniki peşə və bakalavr təhsili olanların birgə göstəricisi 39,1 %-dir. Respondentlərin 6,2%-i natmam orta təhsilli, 1,9%-i magistr, 0,2 %-i elmlər doktorudur. Respondentlərin 1,1%-nin isə heç bir təhsili yoxdur. Əlbəttə ki, bu da sorğunun nəticələrinə təsir göstərir.

Diaqram 3. Respondentləri təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü, faizlə

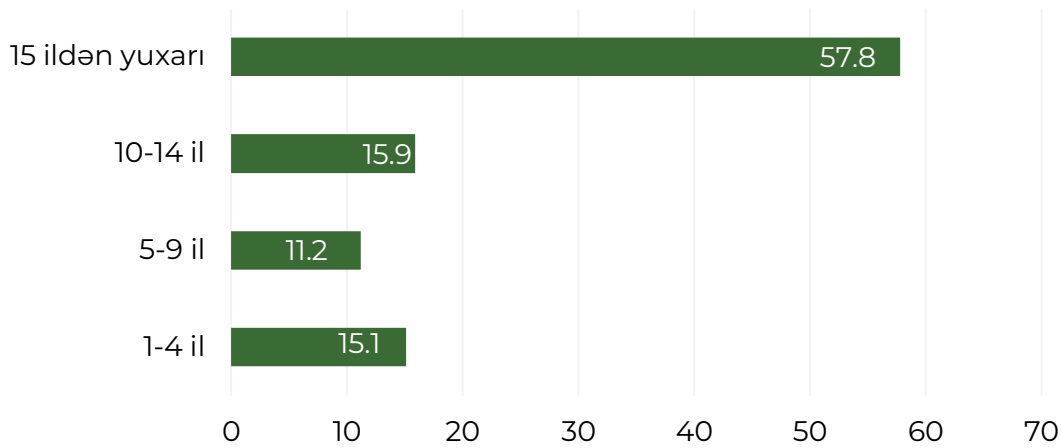
Dördüncü diaqramda sorğuda iştirak edənlərin ailə vəziyyəti haqqında məlumatlar öz əksini tapmışdır. Beləliklə, respondentlərin 76,7%-i evlidir və rəsmi nikahdadırlar. Boşananlar 5,9%, 8,1% dul, 8,5% subaydır. Respondentlərin 0,8%-i isə rəsmi nikahı olmayan evli insanlardır.

Diaqram 4. Ailə vəziyyəti üzrə bölgü, faizlə

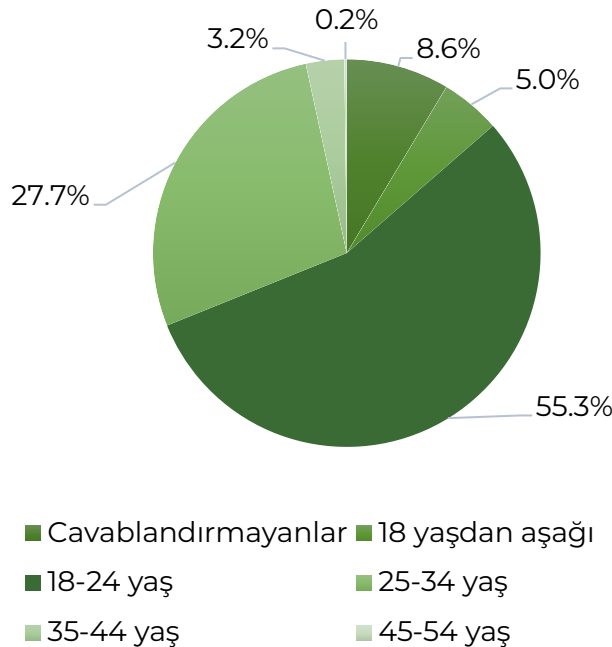
Növbəti diaqramda respondentlərin evlilik müddəti haqqında məlumatlar qeyd edilmişdir. Evlilik müddəti 4 qrupa ayrılmışdır: 1-4 il davam edən nikahlar 15,1%, 5-9 il davam edən nikahlar 11,2%, 10-14 il davam edən nikahlar 15,9%, 15 ildən çox davam edən nikahların xüsusi çəkisi 57,8 % təşkil etmişdir. Cavablardan da görüldüyü kimi, ən müxtəlif dövrləri əhatə edən evlilik müddətləri verilmişdir.

Diaqram 5. Neçə ildir ki ailəlisiniz?(faizlə)

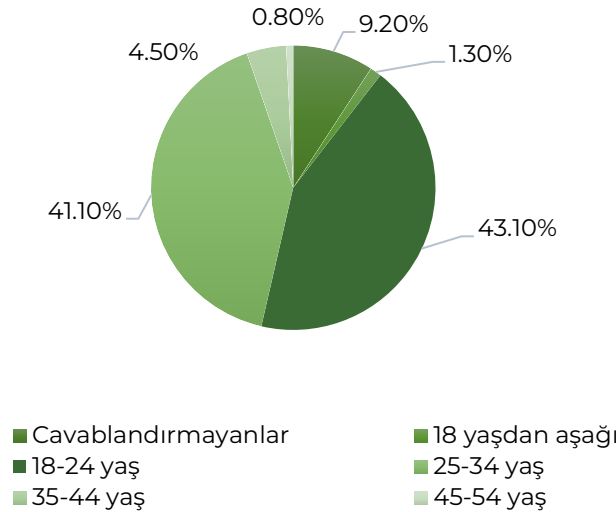
Nikaha girənlərin və ya birgə yaşayan cütlüklərin ailə quran zaman özünün və həyat yoldaşının (və ya tərəf-müqabilinin) yaş ilə bağlı suala verilən cavablardan aydın olur ki, respondentlərin 55,3%-i 18-24 yaşlarında olublar. Onlardan 27,7% -i 25-34 yaşlarında, 5%-i 18 yaşdan aşağı, 3,2%-i 35-44 yaşlarında, 0,2%-i 45-54 yaşlarında ailə qurublar. Respondentlərin 8,6%-i isə suala cavab verməyiblər. Bu isə iki halda ola bilər: həmin ailələr daha erkən yaşda, ya da gec yaşda qurulmuşdur.

Diaqram 6.1. Ailə quran zaman respondentin yaş üzrə bölgüsü, faizlə

Diaqram 6.2.-də respondentin həyat yoldaşının yaşları qeyd olunur. Sorğuda iştirak edənlərin 43,10 %-i qeyd etmişdir ki, ailə quran zaman (və ya birgə yaşayan zaman) həyat yoldaşının (və ya tərəf müqabilinin) yaşı 18-24 aralığında olmuşdur. 41,10% həyat yoldaşının (və ya tərəf müqabilinin) yaşı 25-34, 4,50% həyat yoldaşının (və ya tərəf müqabilinin) yaşı 35-44, 0,80% həyat yoldaşının (və ya tərəf müqabilinin) yaşı 45-54 aralıklarında olmuşdur. Respondentlərin 9,20%-i isə suala cavab verməyiblər. Bu isə iki halda ola bilər: həmin ailələr daha erkən yaşda, ya da gec yaşda qurulmuşdur.

Diagram 6.2. Ailə quran zaman respondentin həyat yoldaşının yaşı üzrə bölgüsü, faizlə

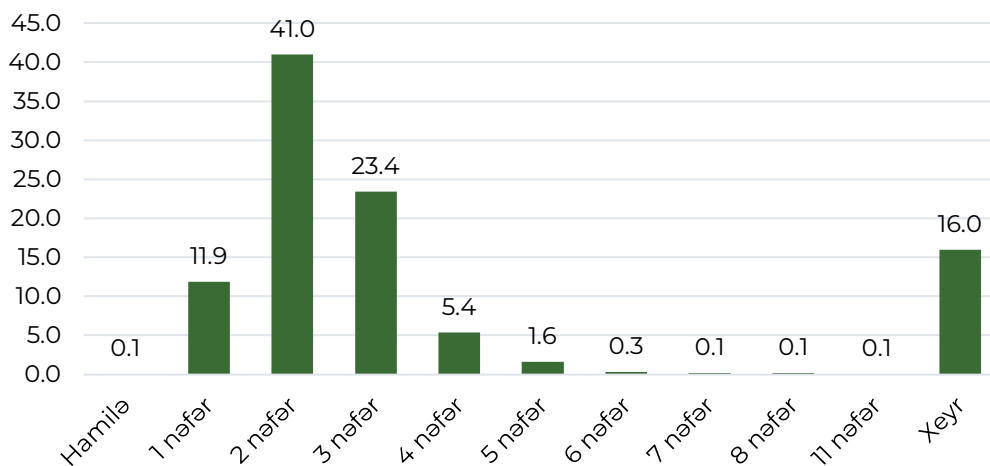

Respondentlər “Övladınız varmı?” sualını cavablandırarkən daha çox iki övladının olduğunu bildirmişdir. Bu 41,0 %-dir. Sorğuda iştirak edən respondentlərin 23,4%-i “3 uşağının”, 11,9%-i “1 uşağının”, 5,4%-i “4 uşağının olduğunu” bildirmişdir. “5 uşağı” olan respondentlərin xüsusi çəkisi 1,6%, “6 uşağı” olan respondentlərin xüsusi çəkisi 0,3%-dir. Heç övladı olmayan respondentlər 16% təşkil edir. Sorğuda iştirak edənlərin 0,1%-i hamilə idi. Müvafiq olaraq “7 uşaq”- 0,1%, “8 uşaq”- 0,1%, “11, yoxsa 9 uşaq”-0,1% müəyyən edilmişdir. Əslində bütövlükdə alınan nəticələr ölkə üzrə real vəziyyətlə uyğundur.

Azərbaycanda 1999-cu ilin əhalinin siyahıyaalınmasının məlumatlarına əsasən ev təsərrüfatlarının uşaqların sayına görə bölgüsündə “18 yaşadək uşaqları olan ailələrin sayı” nda əgər 1 uşaq (288 200) 22,5%, 2 uşaq (450 700) 35,3%, 3 uşaq (326 200) 25,5%, 4 və daha çox uşaq (213 900) 16,7%-idisə, 2009-cu ilin əhalinin siyahıyaalınmasının məlumatlarına əsasən isə, uyğun bölgü belə olmuşdur: 1 uşaq (396 000) 30,1%, 2 uşaq (529 000) 40,3%, 3 uşaq (261 900) 19,9%, 4 və daha çox uşaq (126 700) 9,7% təşkil edir. Rəqəmlərdən də bəlli olur ki, 1 və 4 və daha çox uşaq ailələrdə fərq 7-7,6%, 2 və 3 uşaq ailələrdə isə fərq 5-5,6% təşkil edir. Əgər bu tendensiya davam edərsə, növbəti əhalinin siyahıyaalınmasında bu fərq bir qədər də dərinləşə bilər.

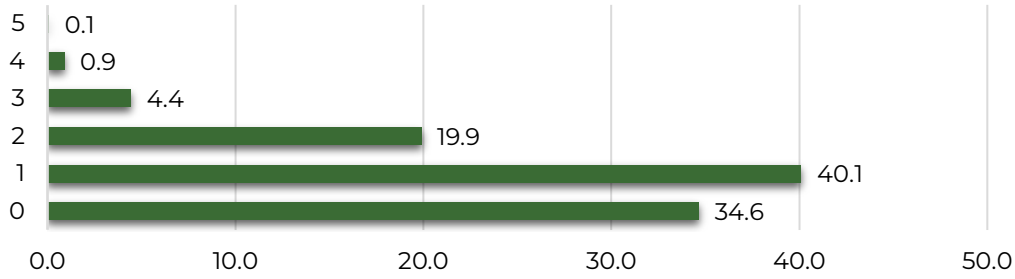
Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Diagram 7. Övladların sayı, faizlə

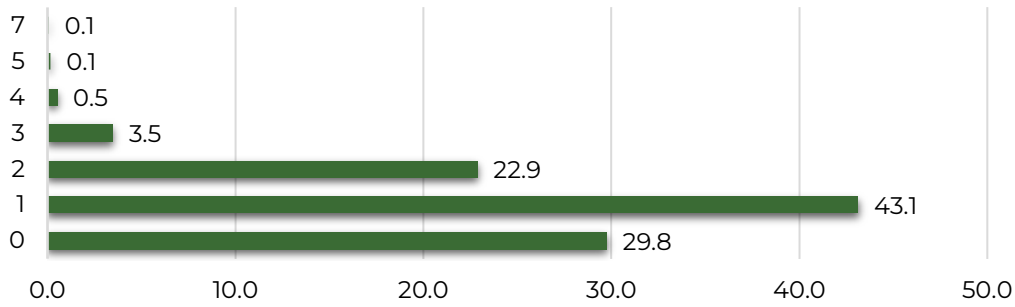

Doğulan uşaqların cins nisbətində gəldikdə isə respondentlərin 40,1%-nin “1 qızı”, 19,9%-nin “2 qızı”, 4,4%-nin “3 qızı”, 0,9%-nin “4 qızı”, 0,1%-nin isə 5 qızı var. Respondentlərin 34,6%-nin ümumiyyətlə qızı yoxdur. (Bax: diaqram7.1) Həmçinin, respondentlərin 43,1%-i “1 oğlu”, 22,9%-i “2 oğlu”, 3,5%-i “3oğlu”,0,9%-i “4oğlu”, 0,1%-i isə “5oğlu”olduğunu bildirmişdir. Respondentlərin 29,8 %-nin oğul övladı yoxdur. Bu göstəricilər bir daha doğulan uşaqlar arasında cins nisbətini pozduğunu göstərir. Belə ki, 1oğlu olan respondentlərin sayı 1 qızı olan respondentlərin sayından 3%, 2 oğlu olan respondentlərin sayı 2 qızı olan respondentlərin sayından 3% çoxdur. Qız övladı olmayan respondentlərin sayı oğlan övladları olmayan respondentlərin sayından 4,8% çoxdur.

Diaqram 7.1. Qız övlad sayı, faizlə

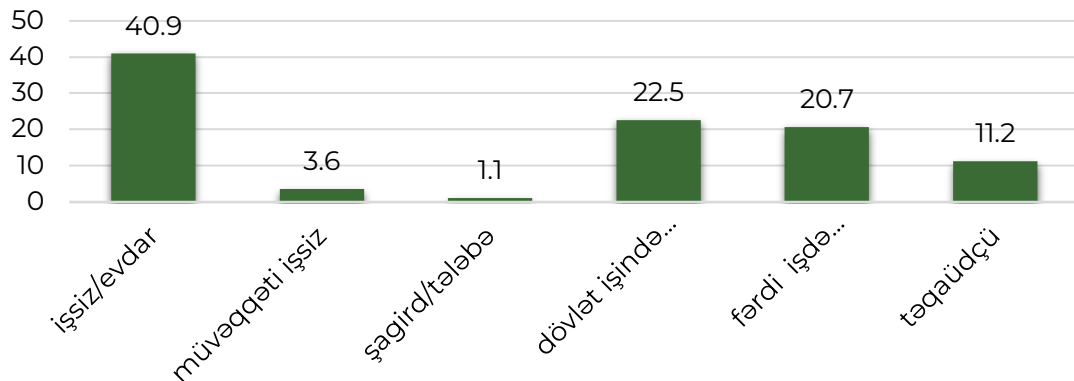

Diaqram 7.2. Oğlan övlad sayı, faizlə

Diaqram 8. Sosial status.

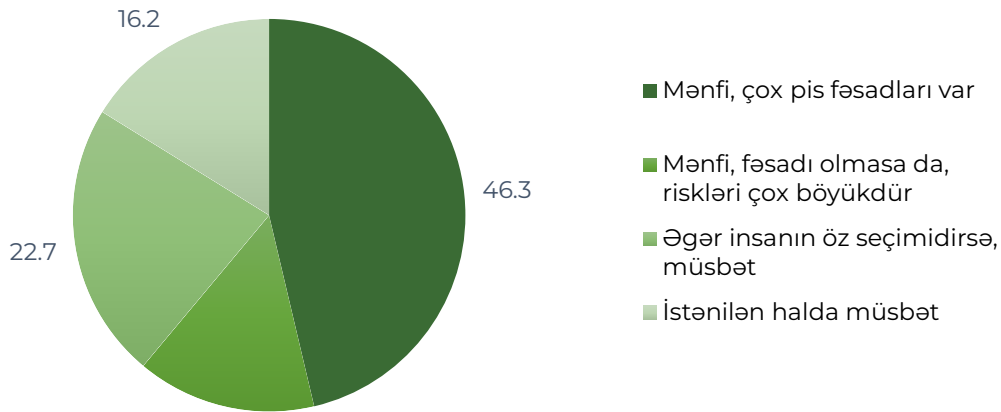
Sorğuda iştirak edən respondentlərin 22,5%-i “ dövlət işində çalışdığını”, 20,7%-i “fərdi işdə çalışdığını”, 11,2%-i “təqaüdcü olduğunu”, 1,1% - “şagird, tələbə olduğunu”, 3,6%-i “müvəqqəti işsiz olduğunu” bildirmişdir. Respondentlərin 40,9%-i isə “işsiz /evdar” olduğunu bildirmişdir.

Qohum evliliyi: müsbət və mənfi tərəfləri

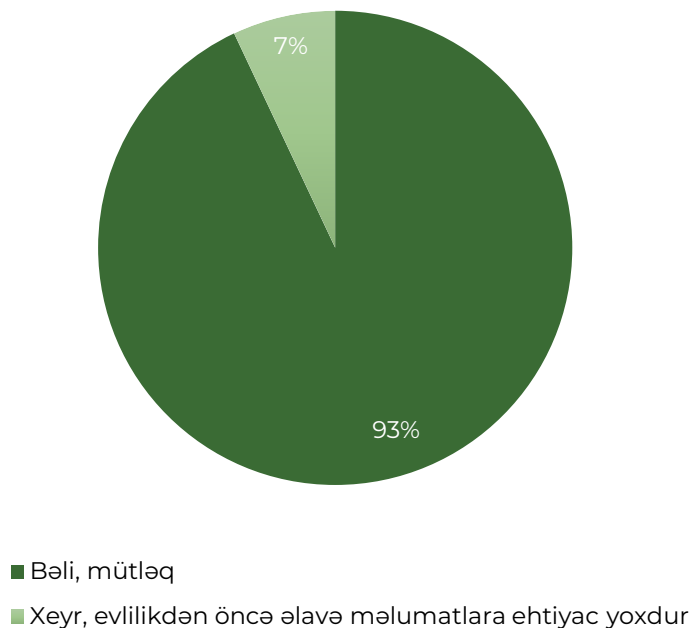
Keçirilən sorğunun əsas məqsədi insanların qohum evliliyinə münasibətini öyrənmək, belə nikahların təsirlərinin qiymətləndirməsi, fəsadların müəyyən edilməsi və onların qarşısının alınması istiqamətində tədbirlərin görülməsidir. Bu baxımdan ilk növbədə respondentlərin belə bir evliliyə münasibət öyrənilmişdir. Verilən cavablardan aydın olur ki, respondentləri 46,3%-i belə bir nikaha münasibəti mənfidir. Sorğuda iştirak edənlərin 14,8%-i qeyd etmişdir ki, “fəsadı olmasa da riskləri çox böyükdür”. Respondentlərin 22,7%-i bildirmişdir ki, “əgər insanın öz seçimidirsə, müsbət” baxır, 16,2% isə “istənilən halda qohum evliliyinə müsbət” baxır. Cavablardan görüldüyü kimi, respondentlərin 38,9%-i belə nikahlar müsbət yanaşsa da, 61,9% isə qohum evliliyinə mənfi münasibət bəsləyir.

Diaqram 10. Qohum evliliyinə münasibətiniz necədir?

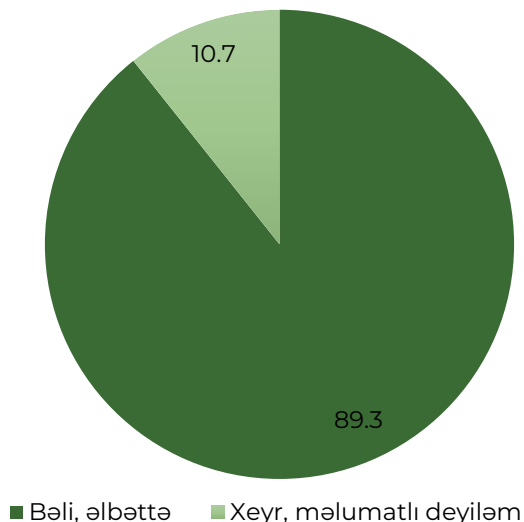

Respondentlərin böyük əksəriyyəti yəni, 93 %-i bildirmişdir ki, ailə qurmamışdan öncə gənclər qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlandırılmalıdır. Sorğu iştirakçılarının 89,3%-i qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlı olduğunu qeyd etmişdir (Bax: Diaqram12).

Diaqram 11. Sizcə, ailə qurmamışdan öncə gənclər qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlandırılmalıdırlar?

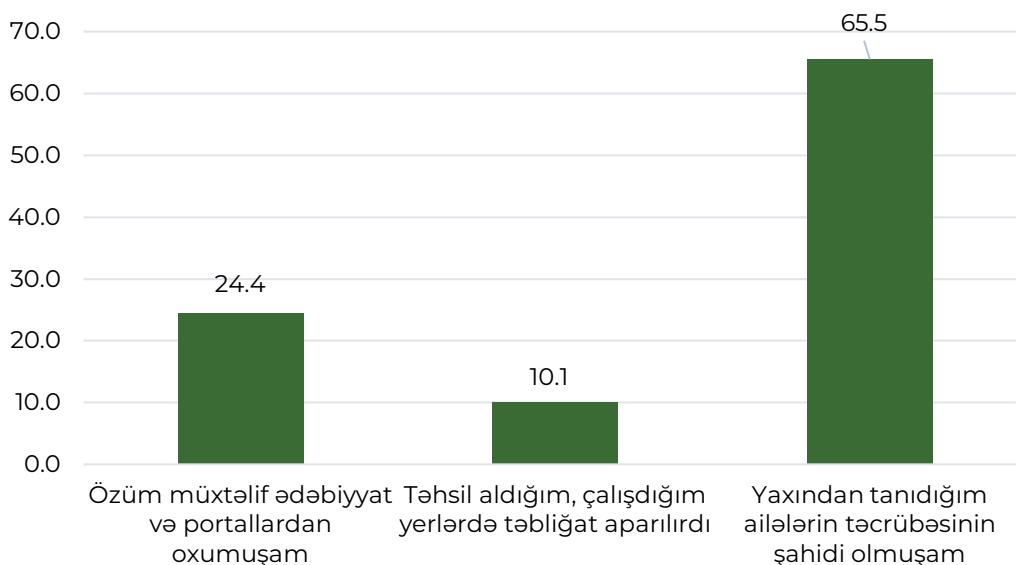

Diaqram 12. Sizin özünüz qohum evliliyinin təsirləri/haqqında məlumatlısınız mı?

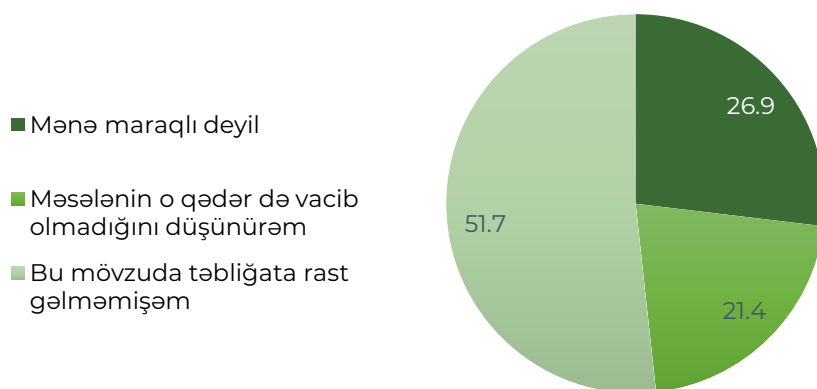
Respondentlərin 65,5%-i “yaxından tanıdığı ailələrin təcrübəsinin şahidi olduğunu”, 24,4 %-i “özünün müxtəlif ədəbiyyat və portallardan oxuduğunu”, 10,1%-i isə “təhsil aldığı, çalışdığı yerlərdə təbliğat aparılırdı” cavablarını qeyd etmişdir. (Bax: diaqram13)

Diaqram 13. Məlumatı haradan əldə etmişiniz?

Qohum evliliyi və onun təsir və ya fəsadları haqqında məlumatlı olmayan respondentlərin cavabları isə belədir: onların 51,7%-i “bu mövzuda təbliğata rast gəlmədiyini”, 21,4%-i “məsələnin o qədər vacib olmadığını düşündüyünü”, 26,9%-i isə “ona maraqlı olmadığını” bildirmişdir (Bax: diaqram14). Nəticələrdən də görüldüyü kimi, respondentlərin yarıdan çoxu bu mövzuda təbliğatın aparılmadığını qeyd edir. Bu sahədə müvafiq dövlət qurumları maarifləndirmə və məlumatlandırma layihələri həyata keçirir. Lakin respondentlərin münasibəti bir daha göstərir ki, bu sahədə aparılan işlər daha da gücləndirilməlidir.

Diagram 14. Hansı səbəbdən məlumatlı deyilsiniz?

Sorğuda iştirak edənləri 66,9%-i qeyd edib ki, “qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatı ailə qurmamışdan öncə”, 25,6%-i “qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatı ailə qurduqdan sonra” əldə etdiyini bildirmişdir. Cavablardan da göründüyü kimi, sorğuda iştirak edənlərin böyük hissəsi (66,9%) ailə qurmamışdan öncə belə bir evliliyin təsirləri haqqında məlumatlı olsa da nikaha girmişdir (Bax: diaqram 15). Respondentlərin 12,6%-i qeyd edib ki, “qohumla evlənmək fikri olsa da, məlumatlandıqdan sonra fikrini dəyişib”, 4,5%-i bildirib ki, “məlumatı olsa da ailə qurub və peşmandır”, 18,7%-i vurğulayıb ki, “məlumatı olsa da ailə qurub və peşman deyil”, 59,6%-i isə qeyd edib ki, “hər zaman qohum evliliyinə qarşı olub” (Bax: diaqram16).

Diagram 15. Qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatı ailə qurmamışdan öncə yoxsa sonra əldə etdiniz?

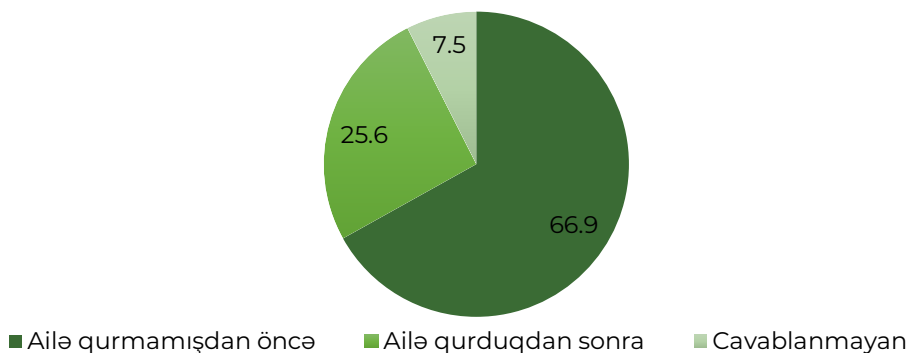
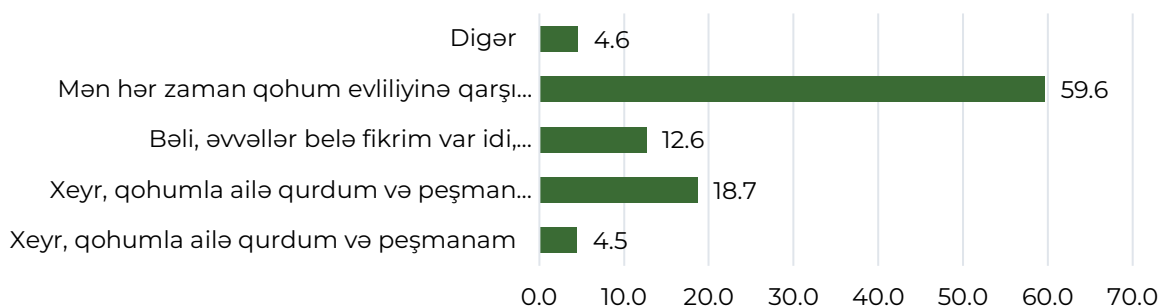

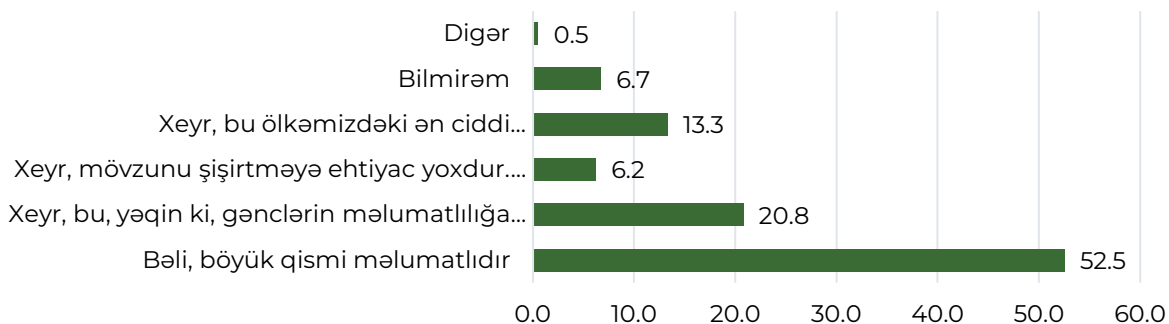
Diagram 16. Qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumat sizin ailə qurmaq haqqında verdiyiniz qərara təsir etdimi?

Hazırda nikah qurmaq istəyən gənclərin bir sıra məlumatları bilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ailə məsuliyyəti, ailə öhdəliyi, ailə üzvlərinin rol və vəzifə bölgüsü, ər-arvad münasibətləri, valideyn-övlad münasibətləri, ailə büdcəsinin idarə edilməsi və digər məsələlər haqqında məlumatlı olmaq gənclərimizə evlilik həyatının daha uzun sürməsi və uğurlu olması baxımından vacibdir. Əlbəttə ki, burada xüsusi ilə cütlüklərin (həm kişi, həm də qadının) reproduktiv sağlamlıqları, ailə planlaşdırılması da xüsusi nəzərdə saxlanılmalıdır. Bütün bunları nəzərə alaraq respondentlərdən “gənclərin hamısı əvvəlcədən qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlı olurlarmı?” sualına cavab vermələri xahiş olunmuşdur. Sorğu zamanı respondentlərin yarısından çoxu (52,5%) bildirmişdir ki, "gənclərin böyük qismi məlumatlıdır". Respondentlərin 20,8%-i “Xeyr, bu yəqin ki, gənclərin məlumatlılığa meyilli olmağından asılıdır” yəni, gənclərin ümumiyyətlə nə dərəcədə məlumatlılığa, maariflənməyə meyilli olmasından söhbət gedir. 13,3%-i “Xeyr, bu ölkəmizdəki ən ciddi problemlərdən biridir”, 6,2%-i “Xeyr, mövzunu şişirtməyə ehtiyac yoxdur. Başqa problemlərimiz də var”, 6,7%-i isə “Bilmirəm” cavablarını vermişdir (Bax: diaqram17). Verilən cavab variantları bir daha göstərir ki, bu sahədə bir-birinə zidd olan fikirlər və yanaşmalar mövcuddur. Bu ilk növbə də gənc nəsillə, orta nəslin məsələlərə fərqli yanaşmasından, digər tərəfdən ailə institutuna münasibətin dəyişməsindən, eyni zamanda, bu istiqamətdə elmi araşdırmaların yetərli olmaması və digər amillərdən irəli gəlir.

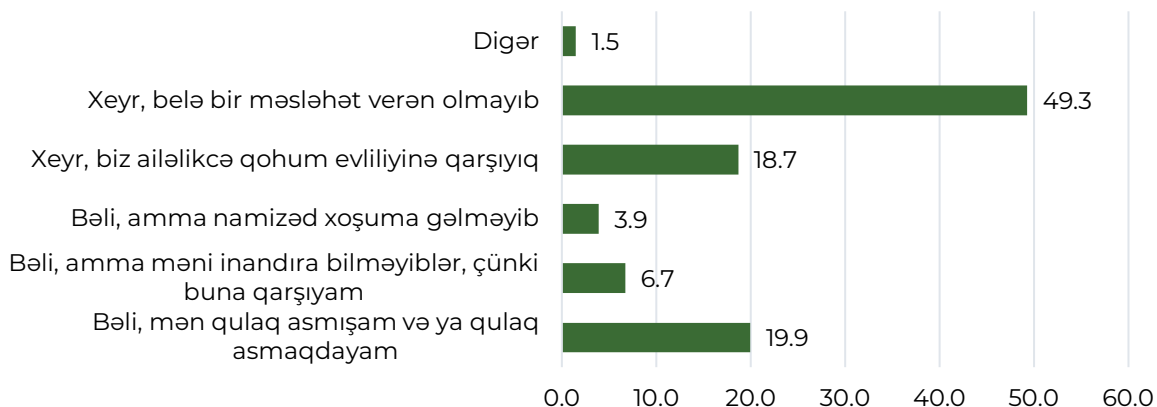
Haşiyyə: Hələ 1970-ci illərdə Ulu Öndər Heydər Əliyev ailədə sağlam uşaqların doğulması, eləcə də, narahatlıq doğuran məsələlərdən biri olan, qan qohumluğunun qarşısının alınması istiqamətində xüsusi fəallıq göstərir, tibb işçilərinə göstərişlər verir və ən müxtəlif səviyyələrdə müzakirələr aparırdı. O, 1995-ci ildə “Respublika Ailə- Sağlamlıq Mərkəzi”nin açılışında çıxış edərkən qan qohumluğu evliliyi və onun fəsadları barədə deyirdi : “... bizim xalqımızın, millətimizin sağlamlığı üçün, həm fiziki, həm zehni cəhətdən sağlamlığı üçün yaranan problem qohumların bir-biri ilə ailə qurmasıdır. Təəssüf ki, bu, bizim millətimizin, xalqımızın qədimlərdən qalmış ənənəsidir. Biz ənənə və adətlərimizin çoxuna hörmət bəsləyirik, onları inkişaf etdiririk və inkişaf etdirməliyik. Amma o adətlər, o ənənələr insan üçün, cəmiyyət üçün zərərlidirsə biz onlardan xilas olmalıyıq, imtina etməliyik. Bax, bu adət-ənənələrdən biri də keçmişdən bizə miras qalmış, millətimizə xas olan adət - qohumların evlənməsi, ailə qurmasıdır. Siz, tibb işçiləri və alimləri bunun həm ailələr üçün, həm də ümumiyyətlə millətimizin gələcəyi üçün nə qədər zərərli olduğunu bilirsiniz. Amma nədənsə, bu sahədə ciddi tədbirlər görülmür. Belə bir adət-ənənələrin zərərli olduğu insanlara çatdırılmır, izah edilmir, bu sahədə lazımi profilaktik işlər, yəni izahat işləri aparılmır. Məhz bunların nəticəsində, - yəqin ki, siz bu sahədə tədqiqatlar aparmısınız, bilirsiniz, - çox adamlar anadangəlmə şikəst olur, yaxud əqli cəhətdən inkişaf etmir. Belələri yaşasalar da, fiziki cəhətdən çatışmazlıq onları həmişə incidir”. (Bax: Heydər Əliyev və Dövlət Qadın Siyasəti, Bakı, 2008 ci il, səh 108-115)

Diaqram 17. Sizcə, gənclərin hamısı əvvəlcədən qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlı olurlarmı?

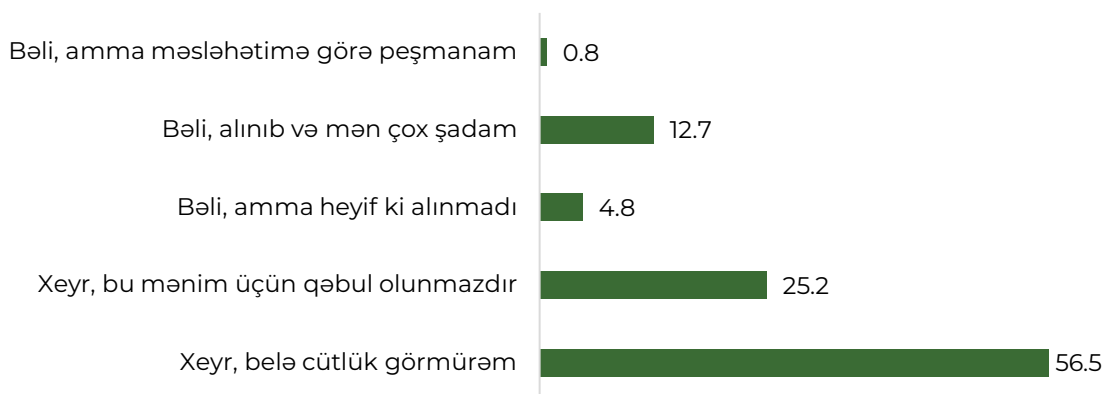

“Sizə qohum evliliyi ilə bağlı müsbət tövsiyələr verilibmi?” sualına respondentlərin 49,3%-i “belə bir məsləhət verən olmayıb” cavabını verib. Lakin sorğuda iştirak edənlərin 19,9%-i “bəli, mən qulaq asmışam və ya qulaq asmaqdayam”, 18,7%-i “ailəlikcə qohum evliliyinə qarşı olduqlarını”, 6,7%-i “bəli, amma mənə inanındıra bilməyiblər, çünki buna qarşıyam” cavablarını qeyd edib. Respondentlərin 56,5%-i yaxınlarından kiməsə qohum evliliyi ilə bağlı müsbət tövsiyə vermədiyini bildirmişdir (Bax: diaqram 18 və 19).

Diaqram 18. Sizə qohum evliliyi ilə bağlı müsbət tövsiyələr verilibmi?

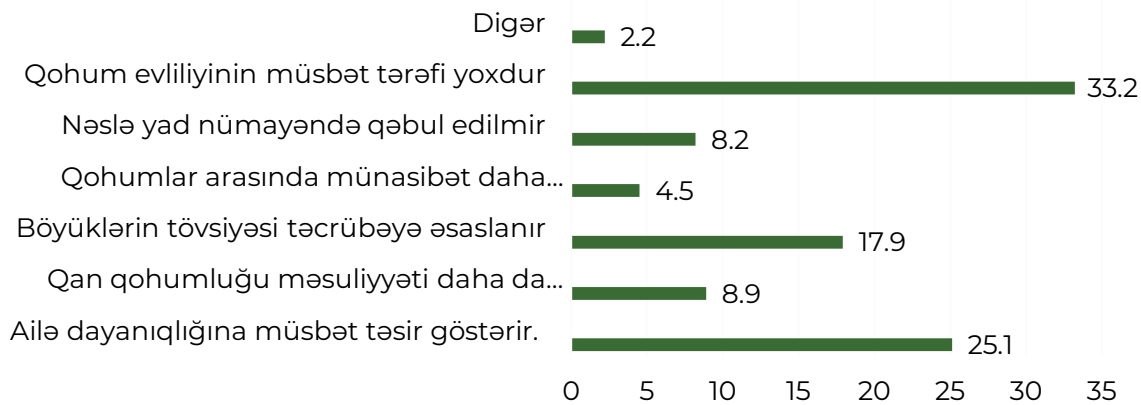

Diaqram 19. Yaxınlarınızdan kiməsə qohum evliliyi ilə bağlı müsbət tövsiyə vermisinizmi?

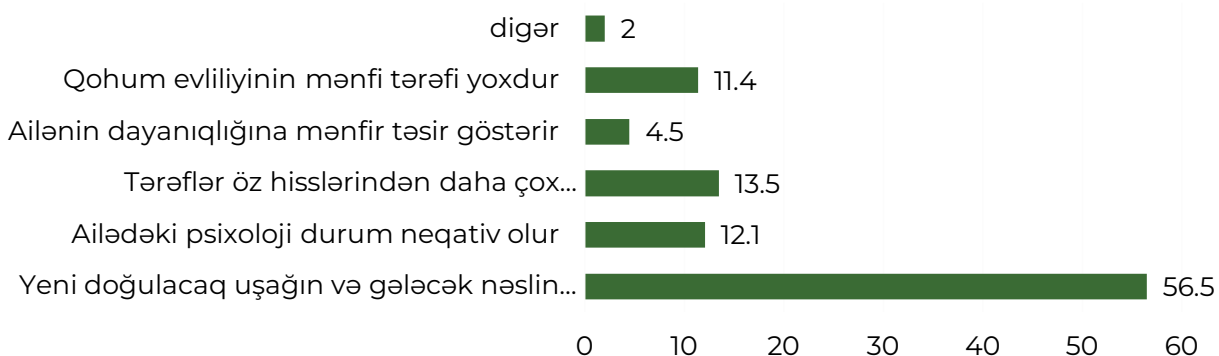

Araşdırma zamanı respondentlərdən qohum evliliyinin müsbət tərəfləri haqqında fikir bildirmələri xahiş olunmuşdur. Respondentlərin 25,1%-i “Ailə dayanıqlığına müsbət təsir göstərir”, 8,9 %-i “Qan qohumluğu məsuliyyəti daha da artırır”, 17,9%-i “Böyüklərin tövsiyəsi təcrübəyə əsaslanır”, 4,5%-i “Qohumlar arasında münasibət daha da möhkəmlənir”, 8,2%-i “Nəslə yad nümayəndə qəbul edilmir” fikirləri ilə cavablandırmışlar. Sorğuda iştirak edənlərin 33,2%-i isə “Qohum evliliyinin müsbət tərəfi yoxdur”- deyə cavablandırmışdır. Eyni zamanda, respondentlər belə evliliyin mənfi tərəflərini də qeyd etmişlər. Onların böyük əksəriyyəti, yəni 56,5%-i “yeni doğulacaq uşağın və gələcək nəslin sağlamlığına pis təsir edəcəkdir”- cavabını vermişdir. Respondentlərin 13,5%-i “Tərəflər öz hisslərindən daha çox, qohumluq münasibətlərinə üstünlük verirlər”, 12,1%-i “Ailədəki psixoloji durum neqativ olur”, 4,5%-i “Ailənin dayanıqlığına mənfi təsir göstərir”-cavablarını vermişlər. Sorğuda iştirak edənlərin 11,4%-i isə “qohum evliliyinin heç bir mənfi tərəfinin olmadığını” bildirmişdir (Bax: diaqram 20 və 21).

Diaqram 20. Sizcə qohum evliliyinin müsbət tərəfləri hansılardır?

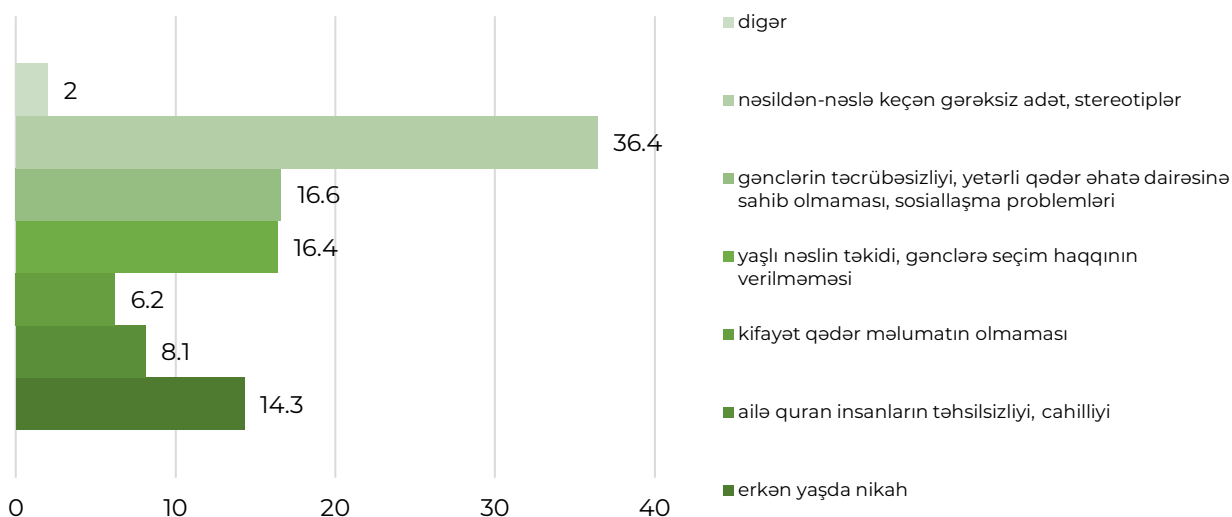

Diaqram 21. Bəs mənfi tərəflərini nədə görürsünüz?

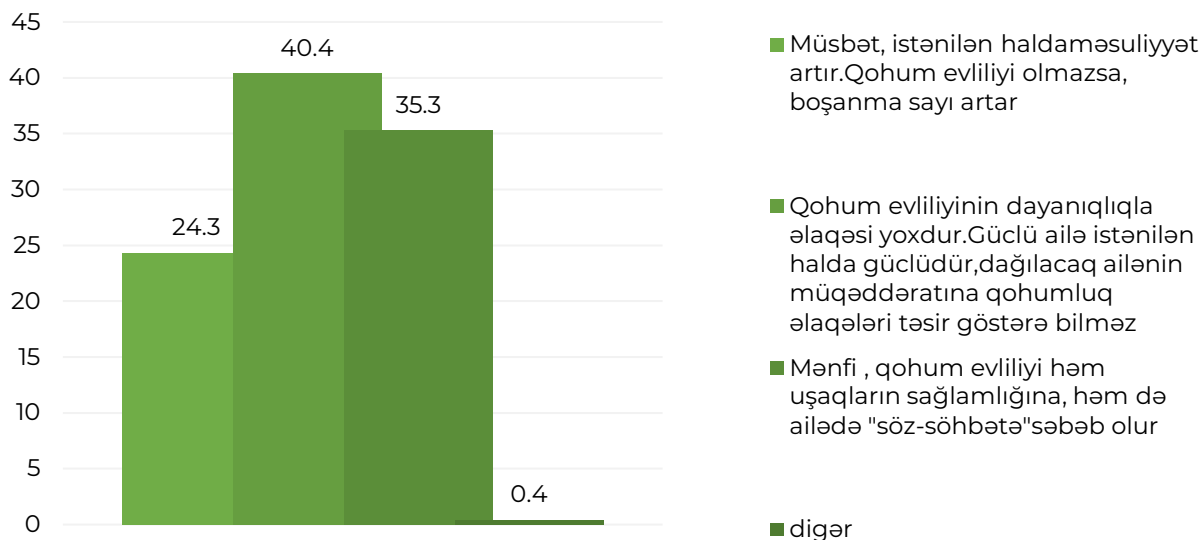
Respondentlərin fikrincə, qohum evliliyinin bir sıra səbəbləri var. Onların 16,4%-i “yaşlı nəslin təkidi, gənclərə seçim haqqının verilməməsi”, 36,4%-i “nəsildən-nəslə keçən gərəksiz adətlər, stereotiplər”, 14,3%-i “erkən nikah”, 16,6%-i “gənclərin təcrübəsizliyi, yetərli qədər əhatə dairəsinə sahib olmaması, sosiallaşma problemləri”, 8,1%-i “ailə quran insanların təhsilsizliyi, cahilliyi”, 6,2%-i “kifayət qədər məlumatın olmaması” cavablarını qeyd ediblər. Bəzən hadisələrə münasibət, insanların yaşaması dövrlə ayaqlaşmır, bəzən gənclərin istəkləri nəzərə alınmır, onların arzuları, seçimləri haqqında soruşulmur, hətta bəzi valideynlər buna ehtiyac duymurlar. Lakin bir çox hallarda biz bütün buna oxşar hadisələrin sonunun uğurlu olmasını müşahidə etmirik. Mövcud stereotipləri qırmaq üçün maarifləndirici və məlumatlandırıcı tədbirlərə ehtiyac var (Bax: diaqram 22).

Diaqram 22. Necə düşünürsünüz, qohum evliliyinə səbəblər hansılardır?

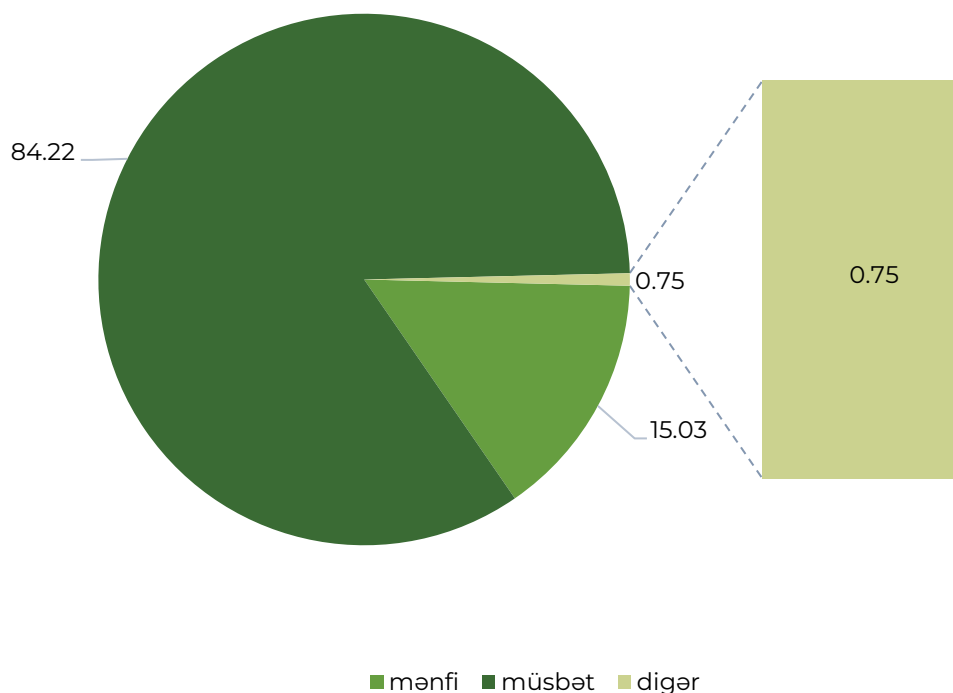

Respondentlərin yarısı (40,4%) düşünür ki, "qohum evliliyinin ailə dayanıqlığı ilə əlaqəsi yoxdur. Güclü ailə istənilən halda güclüdür, dağılacaq ailənin müqəddəratına qohumluq əlaqələri təsir göstərə bilməz", 35,3% "qohum evliliyinin ailə dayanıqlığına mənfi təsir göstərdiyini bildirir. Qohum evliliyi həm uşaqların sağlamlığına mənfi təsir göstərir, həm də ailədə söz-söhbətə səbəb olur", 24,3% isə belə bir evliliyin müsbət təsir bağışladığını qeyd edir. "İstənilən halda məsuliyyət yaradır. Qohum evliliyi olmazsa, boşanma artar." Respondentlərin böyük əksəriyyəti (84,22%) qeyd edib ki, gənclər əvvəlcədən qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlı olsalar, bu onların qərarlarına müsbət təsir edər. (Bax: diaqram 23 və 24)

Diaqram 23. Necə düşünürsünüz, qohum evliliyi ailə dayanıqlılığına necə təsir edir?

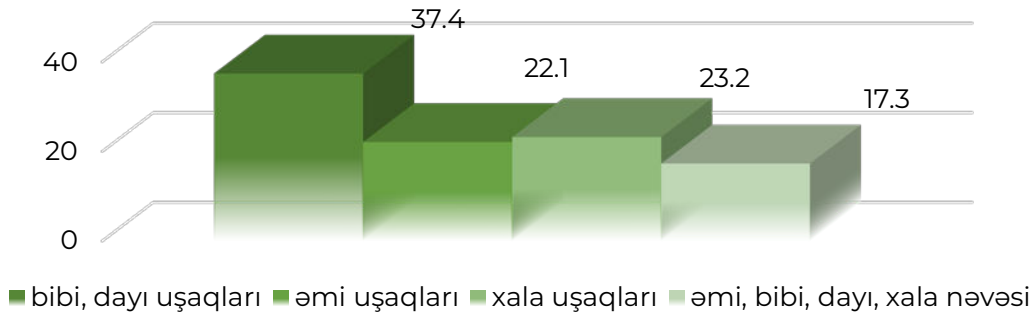

Diaqram 24. Sizcə, gənclər əvvəlcədən qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlı olsalar, bu onların qərarlarına necə təsir edər?

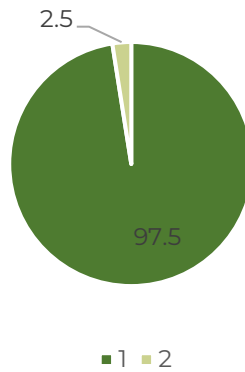
Göründüyü kimi, respondentlər qeyd edirlər ki, gənclər əvvəlcədən qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlı olsalar, bu onların qərarlarına müsbət təsir edər. Böyük əksəriyyət (84,22%) düşünür ki, gənclər qohumla evlənməz, seçimini və qərarını bir daha nəzərdən keçirər.

Diaqram 25. Nikaha girənlərin qohumluq dərəcəsi, faizlə

Diaqram 25-dən də göründüyü kimi, qohum evlilikləri arasında dayıoğlu-bibiqızı, bibi oğlu-dayıqızı arasında olan nikahların xüsusi çəkisi (37,4%), əmi oğlu və əmi qızı (22,1%), xala oğlu və xala qızı (23,2%), eləcə də qohum şəxslərin (əmi, bibi, dayı, xala) nəvələri (17,3%) arasında olan nikahlardan daha çoxdur.

Diaqram 26. Bu sizin neçənci evliliyinizdir/ və ya evliliyiniz olub?

Qohum evliliyinin yeni doğulmuş uşaqların sağlamlığına təsiri

Sorğuda iştirak edənlərin 97,5%-i hazırkı nikahının birinci evliliyi olduğunu qeyd etmişlər. Yalnız 2,5% respondent bildirmişdir ki, hazırkı nikah onun ikinci evliliyidir.

Qohum evliliyinin ən ağır fəsadlarından biri belə nikahlardan doğulan uşaqların sağlamlıq vəziyyətidir. Son araşdırmaya görə, qohum evliliklərindən doğulan uşaqların 55%-i müxtəlif dərəcəli xəstəliklə dünyaya gəlirlər. Qohum nikahın hamiləliyin gedişinə və doğuşun nəticələrinə mənfi təsirinə araşdırılması düşük təhlükəsinin yüksək tezliyi, uteroplental və fetal-plasental qan axınının pozulması, oliqohidramnios, hamiləlik zamanı hipertansif pozğunluqlar, xüsusi ilə əmi oğlu və əmi qızın olan valideynlər qrupunun yeni doğulmuş körpələrində yüksək inkişaf anomaliyaları və intrauterin böyümə geriliyi qeydə alınmışdır⁶.

⁶ Магомедова А.Ш., Омаров Н.С.М. Перинатальные аспекты кровнородственных браков. Архив внутренней медицины. 2016; 6(1):15-16. Magomedova ASh, Omarov NSM. Perinatal aspects of consanguineous marriages. Arkhiv vnutrenney meditsiny. 2016;6(S1):15-16. (In Russ.). <https://doi.org/10.20514/2226-6704-2016-6-1s>

Özbəkistanda aparılan tədqiqatlarda müəyyən edilmişdir ki, yaxın qohumluq evliliklərində ilkin sonsuzluq tezliyi 7,7%, bu qadınların valideynləri qohum olduqda isə 12,5%-ə çatır⁷.

7 mindən çox doğuşun perinatal nəticələrini tədqiq edən türk alimlərinin işində qohum nikahları halında doğuşdan sonrakı ölüm səviyyəsinin orta hesabla 45% aşması aşkar edilib: şəhərlərdə 57% və 39%. kənd yerlərində. Qohum evlilikləri qrupunda ölü doğumların daha yüksək olduğunu aşkar etmişlər, bu kateqoriya üçün ehtimal nisbəti 1,53 (95% CI 1,10-2,14) olmuşdur⁸.

Tacikistanda anadangəlmə inkişaf anomaliyalarının tədqiqində müəyyən edilmişdir ki, bu patologiya ilə uşaqların doğulması hallarının 36% -ində qohum evliliyi olmuşdur. Tədqiqatların nəticələri göstərdi ki, qüsurlu uşaq dünyaya gətirən xəstələrin əksəriyyəti ilk hamiləliyi olan gənc yaşda olan qadınlardır; xəstələrin hər beşdə biri ümumi nikahı qeyd etmiş, 90%-dən çoxu evdar qadınlar olmuş, zəif təhsil almış və reproduktiv sağlamlıq mərkəzlərinə getməmişlər⁹. Evli cütlüklərdə sonsuzluğun strukturunda qohum nikahların tezliyi 10,7% təşkil etmişdir¹⁰.

Bəzi hallarda evlənən cütlüyün qan qrupunda uyğunluq olarsa, bunun problem yaratmayacağını düşünənlər var. Amma həkimlər sübut edib ki, bu faktorun xəstə doğulacaq uşaqla heç bir əlaqəsi yoxdur, əsas genetik koddur. Həkimlər iddia edirlər ki, evlənəcək fərdlərin eyni soyunda vaxtilə hər hansı xəstəlik olubsa, doğulacaq uşaqlarda da bu xəstəliyin olması yüksək risk daşıyır. Mütəxəssislər bildirirlər ki, əgər yad insanların evliliyi zamanı onların uşaqlarının qüsurlu olması riski 2-4 faizdirsə, qohum evliliklərdə bu göstərici 4-8 faizdir¹¹. Bu səbəbdən də qohum evliliyə qərar verən cütlüklər evlilik öncəsi və hamiləliyin ilk aylarında genetik araşdırmalar üçün mütəxəssislərə müraciət etməlidirlər. Həmin insanlara ilk öncə "soy ağacı" qurulur. "Soy ağacında" ailədə hər hansı bir anormallıq, əqli cəhətdən qüsurlu və ölü doğuşların olub-olmadığı dəqiqləşdirilir. Əgər belə xəstəliklər rast gəlinibsə, deməli, risk artır. Qohum nikahlar genetik xəstəlikləri artıran önəmli faktordur. Tibbi nöqtəyi-nəzərdən bu belə izah olunur: dominant (özünü büruzə verən) genlərlə və resessiv (gizli qalan) genlərlə keçən xəstəliklər var. Resessiv genlərlə keçən xəstəliklər daha geniş yayılıb. Yad bir insanla ailə quranda bu xəstəliklər özlərini büruzə vermir, çünki yad insanda xəstə genlər olmadığından, sağlam genlər resessiv genləri örtür. Amma iki qohumda bir xəstəlik varsa, iki resessiv gen bir-biri ilə birləşəndə xəstəlik özünü büruzə verir¹².

⁷ Маликова Д.Б., Курбанов Д.Д. Характеристика клинических показателей у женщин с бесплодием, проживающих в Андижанской области. Журнал теоретической и клинической медицины. 2014;4:92-95. Malikova DB, Kurbanov DD. Characterization of clinical indicators in women with infertility living in Andijan region. Zhurnal teoreticheskoy i klinicheskoy meditsiny. 2014;4:92-95 (In Russ.).

⁸ Maghsoudlou S, Cnattingius S, Aarabi M, Montgomery SM, Semnani S, Stephansson O, Wikström AK, Bahmanyar S. Consanguineous marriage, prepregnancy maternal characteristics and stillbirth risk: a population-based case—control study. Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica. 2015;94(10):1095-1101. <https://doi.org/10.1111/aogs.12699>

⁹ Иванов А.Г. Медико-социальные подходы к совершенствованию репродуктивного потенциала современной молодежи. Российский медико-биологический вестник им. акад. И.П. Павлова. 2004;3-4:105-107. Ivanov AG. Medical and social ways of improving reproduction potential of young people. Rossiyskiy mediko-biologicheskiy vestnik im. akad. I.P. Pavlova. 2004;3-4:105-107. (In Russ.). Кузибаева Н.К. Факторы риска формирования врожденных пороков сердца у детей в Таджикистане. Вестник Авиценны. 2013;4:99-103. Kuzibayeva NK. Risk factors for the formation of congenital heart defects in children in Tajikistan. Vestnik Avitsenny. 2013;4:99-103. (In Russ.).

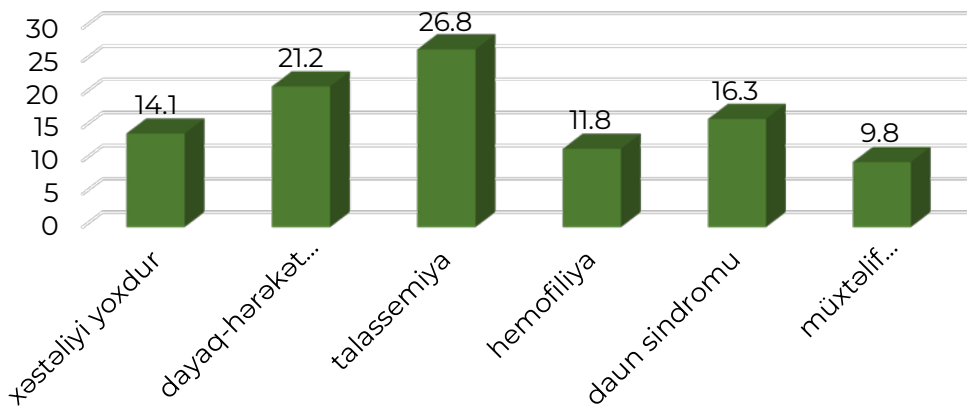
¹⁰ Иванов А.Г. Медико-социальные подходы к совершенствованию репродуктивного потенциала современной молодежи. Российский медико-биологический вестник им. акад. И.П. Павлова. 2004;3-4:105-107. Ivanov AG. Medical and social ways of improving reproduction potential of young people. Rossiyskiy mediko-biologicheskiy vestnik im. akad. I.P. Pavlova. 2004;3-4:105-107. (In Russ.).

¹¹ Stoll C, Alembik Y, Dott B, Feingold J. Parental consanguinity as a cause of increased incidence of birth defects in a study of 131,760 consecutive births. American Journal of Medical Genetics. 1994; 49(1):114-117. <https://doi.org/10.1002/ajmg.1320490123>

¹² Саатова Г.М., Фуртикова А.Б., Жантураева Б.Т. Риск возникновения врожденных пороков сердца у детей в Кыргызстане. Интерактивная наука. 2016;10:53-56. Saatova GM, Furtikova AB, Zhanturayeva BT. The risk of congenital heart defects in children in Kyrgyzstan. Interaktivnaya nauka. 2016;10:53-56. (In Russ.). <https://doi.org/10.21661/r-115051>; Ходжамуродова Д.А. Структура причин и диагностика бесплодного брака у жителей Республики Таджикистан. Вестник Авиценны. 2010;4:71-77. Khodzhamurodova DA. The structure of the causes and diagnosis of barren marriage among residents of the Republic of Tajikistan. Vestnik Avitsenny. 2010;4:71-77. (In Russ.).

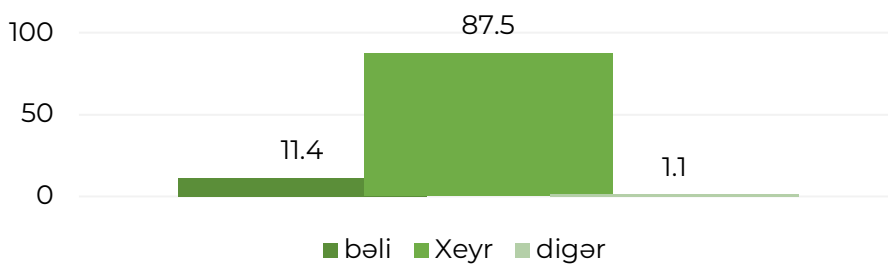
O baxımdan bütün qohum nikahlarda əksər halda xəstə uşaqların doğulma ehtimalı çox yüksək olur. Nəsildə, ulu baba, nənədə olan xəstəliklər bu tip evliliklərdən olan körpələrdə təkrarən meydana çıxır. Bu da ondan irəli gəlir ki, ulu baba, nənədə xəstəlik olub, lakin açıq şəkildə özünü büruzə verməmişdir. Sadəcə, onların gələcək nəslə bu genləri gələcək nəsle ötürürlər. Hazırkı sorğuda iştirak edən respondentlərin 14,1%-i övladları arasında hər hansı bir xəstəliyin olmadığını qeyd edib. Lakin yuxarıda verdiyimiz izahdan da göründüyü kimi, proses davam edərsə genetik və ya irsi xəstəliklərin ötürülməsi baş verə bilər. Bunu respondentlərin cavabında da aydın müşahidə etmək olur. Belə ki, respondentlərin 21,2%-i övladlarında dayaq-hərəkət aparatı problemlərinin olduğunu, 26,8%-i övladlarında talassemiya, 11,8%-i övladlarında hemofiliya, 16,3%-i övladlarında daun sindromununun, 9,8%-i isə müxtəlif xəstəliklərin olduğunu bildirmişlər.

Diaqram 27. Övladlarınız arasında xəstəliyi olan varmı?

Həmçinin, respondentlər doğuş zamanı tələf olan, ölü doğulan və ya hamiləlik dövründə övladlarını itirdiklərini bildirmişlər. Əlbəttə bu böyük göstərici olmasa da, belə bir problemin varlığını sübut edir. Baş vermiş tələfatın səbəbləri isə qan qohumluluğu və ondan yaranmış patologiyalardır. (Bax diaqram28)

Diaqram 28. Doğuş zamanı tələf olan, ölü doğulan və ya hamiləlik dövründə itirdiyiniz övladınız olubmu?

Nikaha girən cütlüklərin bir-birinin sağlamlığı, xüsusi ilə genetik və irsi xəstəlikləri haqqında məlumatlı olması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu tərəflərinin biri-birini ittiham etməsinin, məsuliyyətin və ya "günahın" qarşı tərəfdə olduğunu iddia etməsinin qarşısının alınmasına, gələcəkdə doğulan uşaqların sağlamlığına, eləcə də ailədaxili münasibətlərin tənzimlənməsinə təsir göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il 17 oktyabr tarixli 1080-IVQD nömrəli Qanununa əsasən nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin icbari tibbi müayinədən keçmələri ilə bağlı tələb 2015-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmişdir. Qanunda Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 13-cü maddəsi (Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinəsi) yeni redaksiyada verilmişdir. Bu dəyişiklikdən əvvəl nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçməsi könüllülük əsasında həyata keçirilirdi.

Artıq qanun qüvvəyə mindikdən sonra bu məsələ icbari xarakter aldı. “Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişikliklərin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il 17 oktyabr tarixli 1080-IVQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə bağlı bəzi normativ hüquqi aktların təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin [2014-cü il 15 dekabr tarixli 389 nömrəli](#) Fərmanının 1.1.3-cü və 1.1.4-cü yarımbəndlərinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 28 aprel 122 sayılı Qərarı ilə “Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçməli olduğu xəstəliklərin Siyahısı”, “Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçmə Qaydası” və “Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayışın forması” təsdiq edilmişdir. 2015-ci ildən aparılan bu müayinələr nəticəsində 2021-ci ilin mart ayınadək nikaha daxil olmaq istəyən 720 897 nəfərdən qan nümünəsi götürülüb. Aparılan müayinələr zamanı 25 073 cütlükdən birində talassemiya daşıyıcılığı, 293 cütlüyün hər ikisində daşıyıcılıq aşkarlanıb. Bu müddət ərzində 2 802 nəfərdə sifilis, 740 nəfərdə HIV(QİÇS) qeydə alınıb. Ölkəmizdə bu ilin fevral ayı ərzində isə nikaha daxil olmaq istəyən 9 676 nəfər müayinədən keçib. Statistika görə, onların 373-də talassemiya daşıyıcılığı, 97-də sifilis, 21 şəxs isə QİÇS aşkarlanıb. Hər ikisində talassemiya daşıyıcılığı olan cütlüklərin sayı isə 7 olub. Respondentlərin cavablarından da göründüyü kimi, onlar özləri və eyni zamanda ailə üzvlərinin hər hansı genetik və ya irsi xəstəliyin daşıyıcısı olub- olmamaları haqqında məlumatları yoxdur. Hər hansı xəstəlikləri haqqında həyat yoldaşına (və ya tərəf müqabilinə) məlumat verməmişdir. Həmçinin, “Gənclər siyasəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 5 mart tarixli 1524-VQD nömrəli Qanununun tətbiqi və “Gənclər siyasəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 6 may tarixli 697 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin [2019-cu il 15 aprel tarixli 629 nömrəli](#) Fərmanının 1.2-ci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 23 iyun 2020-ci il tarixli, 231 sayılı Qərarı ilə “Gənclər arasında ailənin və nikahın əhəmiyyəti, onun qorunması və möhkəmləndirilməsi məqsədilə erkən nikahın və qohumlar arasında nikahın mənfi nəticələrinə dair maarifləndirmə Qaydası” təsdiq edilmişdir. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinə və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinə 18 yaşadək (erkən nikah) və yaşı 18-dən 29-dək olan gənclərin nikaha, o cümlədən, müvafiq ərizələrindəki məlumatlara əsasən qohum hesab edilən şəxslər arasında nikaha daxil olması və bu gənclər arasında bağlanmış nikahın pozulması hallarının statistikasının illər üzrə aparılmasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi ilə bağlı tapşırıqlar verilmişdir.

Dünyada qohum evliliyi nəticəsində doğulan uşaqları 1 yaşına çatmadan ağır infeksiyalar səbəbindən həyatlarını itirir. Bu isə immun çatışmazlığı ilə bağlıdır ki, bunların da bir qismi məhz qohum evlilikdən qaynaqlanır. Belə ki, insanda 23 cüt xromosom var. Mütəxəssislər bildirirlər ki, hər bir cüt xromosomun biri anadan, digəri atadan gəlir. Xromosomlar DNT-ni formalaşdırır. DNT-nin funksiyalarını müəyyənləşdirən, kodlaşdırıcı bölümlərinə isə gen deyilir. Bizlər nəsillər öncəsi atalarımızın bizə hədiyyə etdiyi genetik xüsusiyyətlərlə yaşayırıq. Qısası, bu genlər bizim bütün həyat tərzimizin divarlarını hörür. Bir və ya bir neçə gen bizdəki özəlliyn məlumatını özündə daşıyır. Qohum evliliklərdə zərərli genlərin bir-biri ilə qarşılaşma ehtimalı yüksəkdir. Ona görə də onların uşaqlarının müəyyən xəstəliklərə tutulması ehtimalı çox yüksək olur. Beləliklə, qohum nigahlar genetik xəstəlikləri artıran önəmli faktordur. Əgər dünyada əngəlli doğulan uşaqlar 1 faizdirsə, qohum evliliklərində 9 faizdir. Bu ailələrdə ölü və yarımçıq doğuşların sayı yad evliliklərə nisbətən 2 dəfə çoxdur.

Həkimlər bildirir ki, qohum evliliklərdə ən çox rast gəlinən qan xəstəlikləri, göz, qulaq, əzələ – sinir, ürək – damar və şəkər xəstəlikləri, ağıldankəmlik və sairədir. Qan xəstəlikləri arasında isə talassemiya, hemofiliya və başqa qan xəstəlikləri daha çox yayılıb.

Talassemiya nəsildən-nəslə keçən çox ağır irsi qan xəstəliyidir. Belə xəstələrdə lazım olan miqdarda qan hemoqlobin hasil olunmur, qanla birlikdə bədənə dəmir də köçür ki, bu da orqanizmdə dəmir artıqlığı yaradır. Dəmir artıqlığı 11 yaşından sonra insanın qara ciyərini, ürəyi, sonra endokrin sistemini zədələyir. Yığılmış dəmir ürək-damar çatışmazlığının inkişafı nəticəsində xəstənin ölümünə səbəb olur.

Bu nikahın yaratdığı fəsadlardan biri otozomal resesif xəstəlikləri adlanır. Burada genetik keçmənin özəllikləri isə odur ki, ilk növbədə, cinsiyyət fərqi yoxdur. Otosomal resessiv xəstəliklər hər nəsildə özünü göstərmir. Sağlam ata-anadan doğulan uşaq xəstədirsə, həm ana, həm də ata daşıyıcıdır. Normal olan ata-ananın uşaqlarının 1/2-nin daşıyıcı olması, 1/4-nin isə genotipik olaraq tamamilə sağlam olması gözlənilir. Xəstə adam ilə genotipik olaraq tamamilə sağlam şəxs evlənersə, uşaqlarının hamısı daşıyıcı olacaq. Xəstə şəxslə daşıyıcı şəxs evlənersə, uşaqlarının yarısı xəstə, yarısı daşıyıcı olacaq. Daşıyıcılar, fenotipik olaraq sağlam olsalar da xəstə genləri sonrakı nəsillərə ötürən daşıyıcı vəzifəsini yerinə yetirirlər.

Qohum nikahlar genetik xəstəlikləri artıran önəmli faktordur. Dünyada qohum evlilikləri 20% təşkil edir və genetik xəstəliklərlə doğulan uşaqların 8,4 faizi bu ailələrin payına düşür. Əgər dünyada əngəlli doğulan uşaqlar 1 faizdirsə, qohum evliliklərində 9 faizdir. Bu ailələrdə ölü və yarımçıq doğuşların sayı yad evliliklərə nisbətən 2 dəfə çoxdur. Qohum evliliklərdə ən çox rast gəlinən qan xəstəlikləri, göz, qulaq, əzələ - sinir, ürək - damar və şəkər xəstəlikləri, ağıldankəmlik və s-dir. Qan xəstəlikləri arasında isə talassemiya, hemofiliya və başqa qan xəstəlikləri daha çox yayılmışdır.

Azərbaycanda 2022-ci ilin əvvəlində qeydiyyatda alınmış hemofiliya xəstələrinin sayı 1747 nəfərdir. var. 2015-ci illə müqayisədə bu diaqnozla qeydiyyatda alınan xəstələrin sayından 292 nəfər çoxdur. Belə ki, 2015-ci ildə hemofiliya xəstələrinin sayı 1455 nəfər olmuşdur. Xəstəlik respublika ərazisində Bakı, Sumqayıt şəhərlərində və Mərkəzi Aran regionunda daha çox yayılıb. Hemofiliya irsi genetik xəstəlik olduğu üçün daima müşahidə olunan qanaxma və qansızmalar əvəzedici terapiya ilə müalicə olunur. Ona görə bu xəstələrdə daimi əlillik və ölüm riski ola bilər. Azərbaycanda talassemiyanın geniş yayıldığı ölkələr sırasındadır. Hər il respublikada 200-dən artıq uşaq bu xəstəliklə doğulur. Şəki, Ağdaş, Masallı, Sabirabad, Oğuz, Göyçay rayonlarında həmin xəstəliyə daha çox rast gəlinir.2005-ci ildə tibb müəssisələrində qeydiyyatda olan xəstələrin sayı 656nəfər idisə, 2021-ci ildə belə insanların sayı 4129- a çatmışdır. Son 16 ildə talassemiya xəstələrinin sayı 6,3 dəfə artmışdır. Əgər 16 il bundan əvvəl, yəni 2005-ci ildə əhalinin hər 100 000 nəfərinə düşən əmsal 7,8 idisə, 2021-ci ildə bu göstərici 41,1 olmuşdur. Tibb müəssisələrində qeydiyyatda olan xəstələrin ümumi sayından 0-17 yaşlı uşaqların sayı 2005-ci ildə 448, 2021-ci ildə isə 2062 olmuşdur. Bu isə 4,6 dəfə artım deməkdir (Qeyd: bu statistik təhlil Dövlət Statistika Komitəsinin göstəriciləri əsasında hazırlanmışdır).

18 yaşadək uşaqların xəstəlik sinifləri üzrə xəstələnməsi (ilk dəfə qoyulmuş diaqnozla qeydə alınmış xəstələr)	2005	2010	2015	2020	2021
	18 yaşadək uşaqların hər 10 000 nəfərinə düşən xəstəliklərin sayı				
Bütün xəstəliklər	2.560,9	2.884,4	3.112,9	2.316,0	2.430,9
<i>Onlardan:</i>					
Qan, qanyaradıcı orqanların xəstəlikləri və immun mexanizmin prosesə cəlb olunması ilə gedən ayrı-ayrı pozuntuları	76,2	97,8	143,1	128,3	114,3
Psixi pozuntular və davranış pozuntuları	10,0	7,7	6,8	10,00	11,9
Sinir sistemi xəstəlikləri	87,3	110,8	153,5	94,00	111,7
Göz və gözün əlavə aparatının xəstəlikləri	54,0	81,4	123,5	116,5	136,6
Qulağın və məməyəbənzər çıxıntının xəstəliyi	63,2	88,5	78,1	65,5	70,0
Qan dövranı sisteminin xəstəlikləri	39,6	43,8	55,9	47,3	53,5
Sümük-əzələ sistemi və birləşdirici toxumanın xəstəlikləri	17,2	21,0	46,7	44,2	49,1
Hamiləlik, doğuş və zahılıq dövrü ¹	0,4	6,3	4,2	2,0	5,6
Perinatal dövrdə meydana çıxan xüsusi hallar ²	563,1	495,6	450,9	650,8	723,3
Anadangəlmə anomaliyalar (inkişaf qüsurları), deformasiyalar və xromosom pozuntuları	8,3	8,4	11,3	7,7	9,9
Digər rublikalarda təsnif olunmayan klinik və laborator tədqiqatlar zamanı aşkar edilən simptomlar, nişanələr və normadan kənara çıxma halları	25,2	27,9	24,8	19,1	22,6
¹ 15-17 yaşlı qadınların hər 10 000 nəfərinə					
² Diri doğulanların hər 10 000 nəfərinə					

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Araşdırma nəticəsində Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində mövcud olan irsi və digər xəstəlikləri aşağıdakı kimi paylanmışdır:

Rayon və şəhərlər	Daha çox yayılmış xəstəliklər
Şəki, Oğuz, Qəbələ, İsmayılı, Göycay, Şamaxı, Ağdaş, Ucar, Saatlı, Sabirabad, Salyan	beta-talassemiyanın geninin heteroziqot daşıyıcılığı
Lənkəran-Astara	Q6FD fermentinin çatmazlığı
Abşeron rayonunun Qobu kəndində	Elers-Danlos adlı birləşdirici toxumanın xəstəliyi yüksək sıxlıqda təsadüf edilir. Belə xəstələrdə dəri həddindən artıq elastik olur. Həmin kənddə bu irsi xəstəliyin 80-dən yuxarı daşıyıcısı var.
Bakının bir çox kəndlərində, o cümlədən, Buzovna qəsəbəsi, Maştağa, Pirşağı	hemofiliya, irsi qan xəstəliyi yüksək sıxlıqda təsadüf edilir.
Qəbələ, Şəki, İsmayılı, Şamaxı, Ağdaş rayonları, Xaçmaz rayonunun isə yalnız Nərəcan kəndi (Bunun da səbəbi odur ki, keçən əsrin əvvəllərində Qəbələ rayonunun Mıxlıqovaq kəndinin sakinləri - bir neçə ailə Nərəcan kəndinə köçmüş və oraqvari anemiyanın genini özləri ilə gətirmişlər).	Anormal hemoqlobinlərdən ən çox təsadüf ediləni oraqvari anemiyadır. Oraqvari anemiyanın klinikası böyük talassemiyanın klinikasına çox bənzəyir.
Quba, Qusar, Füzuli rayonları	insanlarda dəmir çatışmazlığı nəticəsində qan azlığı və bu səbəbdən yaranan xəstəliklər
Biləsuvar və Qax rayonları	Daun sindromu

Azərbaycan talassemiyanın yayılmasına görə dünyada 4-5-ci yerləri tutur. Ölkədə əhalinin təxminən 8 faizi talassemiya xəstəliyinin heteroziqot daşıyıcısıdır. Həmin insanlar praktiki sağlamdırlar. Praktiki sağlam olan iki heteroziqot şəxs ailə qurarsa, belə ailədə talassemiyalı xəstə uşağın doğulması riski hər növbəti hamiləlik üçün 25 faizə bərabər ola bilər. Azərbaycanda qohum nikahları talassemiyanı inkişaf etdirən ən mühüm faktorlardan biridir. Xəstəlik nəsildən nəslə ötürülür. Cütlüklər yaxın deyil, uzaq qohum olsalar belə əgər daşıyıcıdırlarsa, növbəti nəsildə üzə çıxa bilər. Bölgələrdə elə kəndlər var ki, əsrlərdir onlar kənar kəndlərdən olan şəxslərlə ailə qurmurlar.

Lənkəran-Astarada yaşayan əhali arasında anemiyaya gətirib çıxaran Q6FD fermentinin çatmazlığı yüksək tezlikdə (9-36,2%) təsadüf edilir. Abşeron rayonunun Qobu kəndində Elers-Danlos adlı birləşdirici toxumanın xəstəliyi yüksək sıxlıqda təsadüf edilir. Belə xəstələrdə dəri həddindən artıq elastik olur. Həmin kənddə bu irsi xəstəliyin 80-dən yuxarı daşıyıcısı var. Abşeron rayonunun Buzovna qəsəbəsinin əhalisində hemofiliya, irsi qan xəstəliyi yüksək sıxlıqda təsadüf edilir. Quba, Qusar, Füzuli rayonlarında insanlarda dəmir çatışmazlığı çox olur ki, bu da qan azlığına gətirib çıxarır.

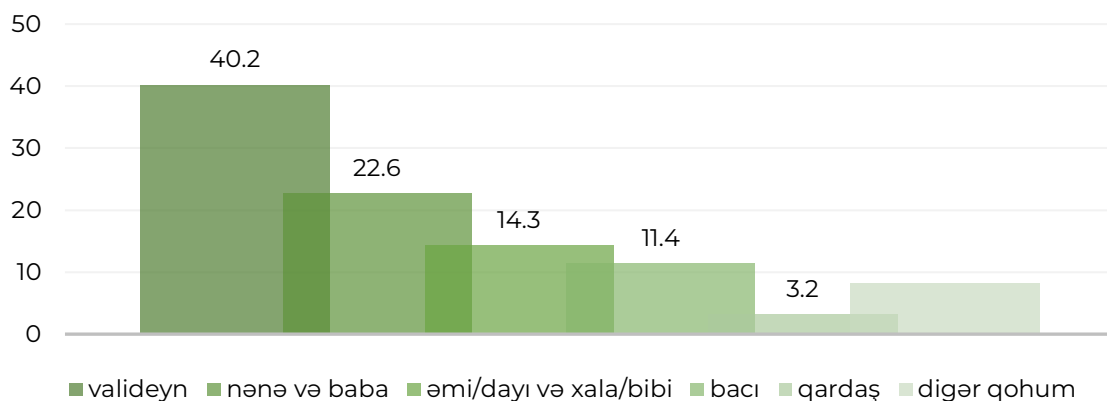
Azərbaycanda hemoqlobin xəstəliyi olan anormal hemoqlobinləri qeyd etmək olar. Anormal hemoqlobinlərdən ən çox təsadüf ediləni oraqvari anemiyadır. Respublikada, əsasən Qəbələ, Şəki, İsmayıllı, Şamaxı, Ağdaş rayonlarında, Xaçmaz rayonunun isə yalnız Nəreçan kəndində bu xəstəliyə təsadüf edilir. Bunun da səbəbi odur ki, keçən əsrin əvvəllərində Qəbələ rayonunun Mıxlıqovaq kəndinin sakinləri - bir neçə ailə Nəreçan kəndinə köçmüş və oraqvari anemiyanın genini özlərilə gətirmişlər. Oraqvari anemiyanın klinikası böyük talassemiyanın klinikasına çox bənzəyir. Keçmiş SSRİ respublikaları arasında yalnız bizim respublikada rast gəlinir.

Ən çox rast gəlinən xromosom xəstəliyi isə Daun sindromudur. Hazırda hər 800-1000 doğuşdan birində Daun sindromu aşkarlanır. Bütün ağıl kəmliyi olan uşaqlar arasında Daun sindromu 10-12 faiz təşkil edir. Bu xəstəliyə qız və oğlanlar eyni cür tutulur. Bu problem, daha çox Biləsuvar və Qax rayonlarında geniş yayılmışdır.

Ailədə psixoloji mühit

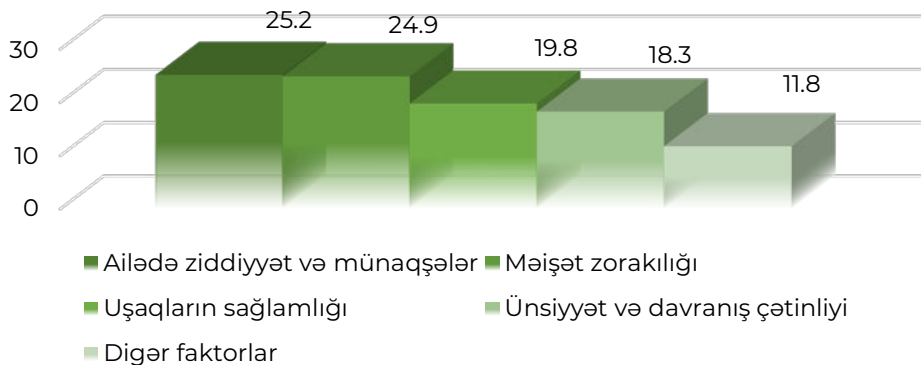
Hər bir ailənin uğurlu və uzunömürlü olması onun psixoloji mühitindən asılıdır. Nəyə görə ailə dəyərlər sistemində belə yüksək və mötəbər yer tutmağa "layiq görülmüşdür"? Bu dəyişilməz faktın hərtərəfli izahını bir və hətta bir çox sosioloji tədqiqatın nəticələrinə əsaslanaraq vermək mümkün deyil. Bunun üçün ailə və ailə-nikah münasibətlərinin xüsusi kulturoloji, psixoloji, antropoloji və digər tədqiqatlarını keçirmək lazımdır. Müasir Azərbaycan əhalisinin əksəriyyəti üçün ailə yeganə olmasa da həyatda əsas dayaq kimi təsəvvür olunan dəyərdir. Bəs qohum evliliyi ailənin psixoloji mühitinə necə təsir edir? Respondentlərin cavablarını təhlil edərkən qohum evliliyinin müsbət və mənfi təsirlərinin xüsusi və bir çox hallarda dərin iz qoyduğunu müşahidə etmək olar. Sorğu zamanı müəyyən edilib ki, qohumlar arasında nikahlar 40,2% valideynlərin, 22,6% nənə və babanın, 14,3% - əmi/dayı və xala/bibilərin, 11,4% - bacıların, 3,2% qardaşların və 8,3% digər qohumların təşəbbüsü ilə bağlanır.

Diagram 29. Qohum nikahlarına təşəbbüs göstərən şəxslərin bölgüsü, faizlə

Bu nəticələrdən də məlum olduğu kimi, nikaha girən gənclər bir çox hallarda özləri seçim etmirlər. Bu cür ailələr adətən ailəyə aid var-dövlətin dağılmaması, ailə böyükləri arasındakı bağları qorumaq, qohumların evlilik və sosial-iqtisadi baxışlarının eyni olması səbəblərindən qurulur. Bəzən valideynlər belə evliliyin qurulması üçün övladlarına təzyiq göstərir. Bu isə əlbəttə ki, sonradan bir sıra çətinliklərin yaranmasına səbəb olur. Keçirilən sorğu zamanı respondentlərin 25,2%-i ailədə ziddiyyətlərin və münaqişələrin, 24,9%-i məişət zorakılığının, 19,8%-i uşaqların sağlamlıq problemlərinin, 18,3%-i ünsiyyət və davranış çətinliyinin, 11,8%-i isə digər fikir ayrılıqlarının olduğunu bildirmişlər.

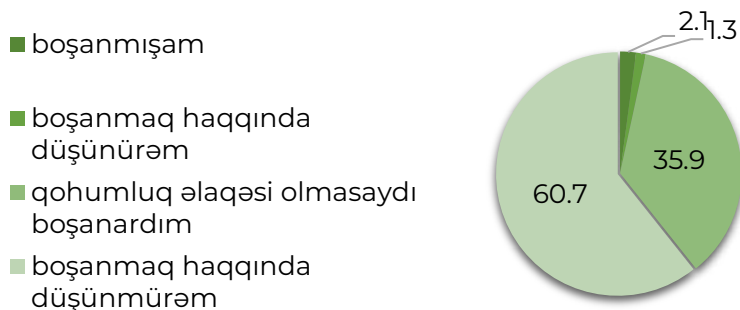
Diaqram 30. Ailədə yaşanan çətinliklərin bölgüsü, faizlə

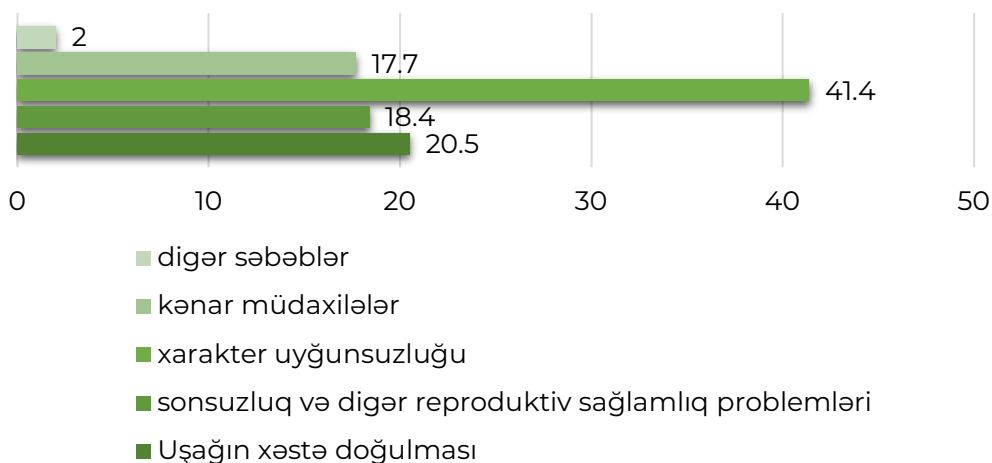
Cavablardan da müşahidə olunduğu kimi, ailədaxili münasibətlərin tənzimlənməsi ailə üzvlərinin qohumluq dərəcəsindən asılı deyil. “Qohumla evlənmək, ailə qurmaq ailənin daha möhkəm və etibarlı olmasına zəmanətdir” yanaşması özünü doğrultmur. Ailədə yaranmış mübahisə və ziddiyyətli vəziyyət daha da genişlənir və nəsillər arası münaqişəyə səbəb olur.

Respondentlər yaşadıkları çətinliklərə görə boşandığını və boşanma haqqında düşündüyünü müəyyən etmək üçün verilən sualı belə cavablandırmışlar: 2,1% “boşanmışam”, 1,3% “boşanmaq haqqında düşünürəm”, 35,9% “qohumluq əlaqəsi olmasaydı, boşanardım”, 60,7% “boşanmaq haqqında düşünmürəm”. Respondentlərin münasibətini təhlil etsək, o zaman məlum olur ki, qohumla evlənen insanların heç də az olmayan hissəsi qohumluq münasibətlərini korlamamaq üçün şüuraltı olsa da, boşanmaq haqqında düşündüyün bildirir.

Diaqram 31. Boşanmışınızı və ya boşanma haqqında düşünürsünüz mü?

Diaqram 32. Boşanma səbəbləri, faizlə

Səbəblərdən də göründüyü kimi, qohum evliliyinin tipik problemləri özünü göstərməkdədir. Qohum evliliyində mühüm məsələ tərəflərdən, yaxud onların ailə üzvlərindən hər hansının bu və ya digər xroniki xəstəliyinin olmasıdır. Respondentlərin 23,7%-i bu fikri təsdiq etmiş, 76,3%-i isə özünü və ya ailə üzvünü heç bir xəstəliyinin olmadığını bildirmişdir. Bu nəticə gözlənilən idi. Belə ki, Azərbaycanda, dövlət tərəfindən əhalinin və uşaqların icbari dispanserizasiyası tədbirlərinin həyata keçirilməsinə baxmayaraq, bir çox hallarda insanlar bu imkandan yararlanmır. Nəzərə alsaq ki, nikah bağlamamışdan öncə tibbi müayinədən keçmək icbari qaydada tətbiq olunması məsələsi də yenidir. Belə ki, bu məsələ 2015-ci ildə qüvvəyə minmişdir, yəni 7 ildir ki, həyata keçirilir. Deməli, cütlüklər özlərinin və ailə üzvlərinin hər hansı xəstəliyinin və ya irsi xəstəliyin daşıyıcısı olması haqqında məlumata malik olmamaları izah olunandır. Bəzən isə evliliyə hazırlaşan qadın və ya kişi qarşı tərəfə bununla bağlı hər hansı məlumatı verməkdən çəkinir, ehtiyat edir. Lakin vaxtında verilməyən məlumat, sonradan daha böyük fəsadlar yaradır, ağır nəticələrə səbəb olur. Bunu respondentlərin “Zəhmət olmasa, uşaqlarınızda hansısa xroniki xəstəliyin olub olmadığını və ya hər hansı bir xəstəliyin daşıyıcısı olub olmadığını deyən” – sualına verdiyi cavablardan da müşahidə etmək olur.

Diagram 33. Uşaqların xəstələnməsi, faizlə

Zəhmət olmasa, uşaqlarınızda hansısa xroniki xəstəliyin olub olmadığını və ya hər hansı bir xəstəliyin daşıyıcısı olub olmadığını deyən	
Allergiya	3,2%
Astma-bronxit	4,7%
Epilepsiya	8,9%
Əqli gerilik	7,4%
Şəkərli diabet	12,1%
Talassemiya daşıyıcısı	18,2%
Uşağın boyu çox qısadır	3,4%
Hemofiliya xəstəsi	9,3%
Daun sindromu	7,9%
Digər xəstəlik (eşitmə, danışma, görmə problemi, ürək qüsuru və s.)	7,2%
Xeyr, belə hal yoxdur	17,7%

Milli qanunvericilik:

Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində hansı hallarda qohumlar evlənə bilməz. Məcəllənin 12-ci maddəsinə əsasən, aşağıdakı şəxslər arasında nikahın bağlanmasına yol verilmir:

- ✓ yaxın qohumlar (valideynlər və uşaqlar, baba-nənə və nəvələr, doğma və ögey (ümumi ata və anası olan) qardaş və bacılar);
- ✓ övladlığa götürənlər və övladlığa götürülənlər;
- ✓ ikisindən biri və ya hər ikisi başqası ilə nikahda olan şəxslər;
- ✓ tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayışı təqdim etməkdən imtina edən şəxslər;
- ✓ kisindən biri və ya hər ikisi ruhi xəstəlik və ya əqli gerilik nəticəsində məhkəmə tərəfindən fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edilən şəxslər.

2005-ci ildə "Hemofiliya və talassemiya irsi qan xəstəliklərinə düşər olmuş şəxslərə dövlət qayğısı haqqında", "Qanın, qan komponentlərinin donorluğu və qan xidməti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunları qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il 17 oktyabr tarixli 1080-IVQD nömrəli Qanununa əsasən nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin icbari tibbi müayinədən keçmələri ilə bağlı tələb 2015-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmişdi. Qanunda Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 13-cü maddəsi (Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinəsi) yeni redaksiyada verilmişdir. Bu dəyişiklikdən əvvəl nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçməsi könüllülük əsasında həyata keçirilirdi. Artıq qanun qüvvəyə mindikdən sonra bu məsələ icbari xarakter aldı. "Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişikliklərin edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il 17 oktyabr tarixli 1080-IVQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə bağlı bəzi normativ hüquqi aktların təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 15 dekabr tarixli 389 nömrəli Fərmanının 1.1.3-cü və 1.1.4-cü yarımbəndlərinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 28 aprel 122 sayılı Qərarı ilə "Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçməli olduğu xəstəliklərin Siyahısı", "Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçmə Qaydası" və "Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayışın forması" təsdiq edilmişdir.

"2011-2015-ci illər üçün hemofiliya xəstəliyi üzrə", "2016-2020-ci illər üçün hemofiliya xəstəliyi üzrə Tədbirlər Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında, Talassemiya ilə mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı təsdiq olunmuşdur. 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Gənclər arasında ailənin və nikahın əhəmiyyəti, onun qorunması və möhkəmləndirilməsi məqsədilə erkən nikahın və qohumlar arasında nikahın mənfi nəticələrinə dair maarifləndirmə Qaydası" təsdiq edilmişdir.

Əsas nəticələr:

Qohum evliliyinə münasibət mənfi olsa da, hazırda ölkədə belə nikahlar hələ də aktualıq kəsb edir.

Verilən cavablardan aydın olur ki, respondentləri 46,3%-i belə bir nikaha münasibəti mənfidir. Sorğuda iştirak edənlərin 14,8%-i qeyd etmişdir ki, "fəsadı olmasa da riskləri çox böyükdür". Respondentlərin 22,7%-i bildirmişdir ki, "əgər insanın öz seçimidirsə, müsbət" baxır, 16,2% isə "istənilən halda qohum evliliyinə müsbət" baxır. Cavablardan göründüyü kimi, respondentlərin 38,9%-i belə nikahlar müsbət yanaşsa da, 61,1% isə qohum evliliyinə mənfi münasibət bəsləyir.

Əhalinin, xüsusi ilə də ailə qurmağa hazırlaşan cütlüklərin qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlandırılmasına ehtiyac vardır.

Respondentlərin böyük əksəriyyəti yəni, 93 %-i bildirmişdir ki, ailə qurmadan öncə gənclər qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatlandırılmalıdır.

Maarifləndirmə və məlumatlandırma tədbirləri sistemli şəkildə aparılmalı və mütəxəssislər tərəfindən təqdim edilməlidir.

Belə ki, respondentlərin 65,5%-i “yaxından tanıdığı ailələrin təcrübəsinin şahidi olduğunu”, 24,4%-i “özünün müxtəlif ədəbiyyat və portallardan oxuduğunu”, 10,1%-i isə “təhsil aldığı, çalışdığı yerlərdə təbliğat aparılırdı” cavablarını qeyd etmişdir. Qohum evliliyi və onun təsir və ya fəsadları haqqında məlumatlı olmayan respondentlərin 51,7%-i “bu mövzuda təbliğata rast gəlmədiyini” vurğulamışdır. Bu nəticələr bu sahədə təbliğat və təşviqat işlərinin ardıcıl və koordinasiya olunmuş formada həyata keçirilməsini zəruri edir.

Qohum evliliyi ilə bağlı stereotiplər qalmaqdadır.

Sorğuda iştirak edənləri 66,9%-i qeyd edib ki, “qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatı ailə qurmamışdan öncə”, 25,6%-i “qohum evliliyinin təsirləri/fəsadları haqqında məlumatı ailə qurduqdan sonra” əldə etdiyini bildirmişdir. Cavablardan da görüldüyü kimi, sorğuda iştirak edənlərin böyük hissəsi (66,9%) ailə qurmamışdan öncə belə bir evliliyin təsirləri haqqında məlumatlı olsa da nikaha girmişdir. Respondentlərin 12,6%-i qeyd edib ki, “qohumla evlənmək fikri olsa da, məlumatlandıqdan sonra fikrini dəyişib”, 4,5%-i bildirib ki, “məlumatı olsa da ailə qurub və peşmandır”, 18,7%-i vurğulayıb ki, “məlumatı olsa da ailə qurub və peşman deyil”, 59,6%-i isə qeyd edib ki, “hər zaman qohum evliliyinə qarşı olub”. Həmçinin, respondentlərin “Ailə dayanıqlığına müsbət təsir göstərir”, “Qan qohumluğu məsuliyyəti daha da artırır”, “Böyüklərin tövsiyəsi təcrübəyə əsaslanır”, “Qohumlar arasında münasibət daha da möhkəmlənir”, “Nəslə yad nümayəndə qəbul edilmir” fikirlərini qeyd etməsi də belə bir nəticənin çıxarılmasına əsas verir.

Qohum evlilikləri gələcək nəslin sağlamlığına, ailənin psixoloji mühitinə, ailənin dayanıqlılığına mənfi təsir göstərir.

Belə ki, respondentlərin böyük əksəriyyəti, yəni 56,5%-i “yeni doğulacaq uşağın və gələcək nəslin sağlamlığına pis təsir edəcəkdir”- cavabını vermişdir. Respondentlərin 13,5%-i “tərəflər öz hisslərindən daha çox, qohumluq münasibətlərinə üstünlük verirlər”, 12,1%-i “ailədəki psixoloji durum neqativ olur”, 4,5%-i “ailənin dayanıqlığına mənfi təsir göstərir”-cavablarını vermişlər. Sorğuda iştirak edənlərin 11,4%-i isə “qohum evliliyinin heç bir mənfi tərəfinin olmadığını” bildirmişdir.

Gənclərin yetərli qədər əhatə dairəsinə sahib olmaması, sosiallaşma problemləri, məlumatsızlıq qohum evliliklərinin səbəblərindən biridir.

Respondentlərin fikrincə, qohum evliliyinin bir sıra səbəbləri var. Onların 16,4%-i “yaşlı nəslin təkidi, gənclərə seçim haqqının verilməməsi”, 36,4%-i “nəsildən-nəslə keçən gərəksiz adətlər, stereotiplər”, 14,3%-i “erkən nikah”, 16,6%-i “gənclərin təcrübəsizliyi, yetərli qədər əhatə dairəsinə sahib olmaması, sosiallaşma problemləri”, 8,1%-i “ailə quran insanların təhsilsizliyi, cahilliyi”, 6,2%-i “kifayət qədər məlumatın olmaması” cavablarını qeyd ediblər. Bəzən hadisələrə münasibət, insanların yanaşması dövrlə ayaqlaşmır, bəzən gənclərin istəkləri nəzərə alınmır, onların arzuları, seçimləri haqqında soruşulmur, hətta bəzi valideynlər buna ehtiyac duymurlar. Lakin bir çox hallarda biz bütün buna oxşar hadisələrin sonunun uğurlu olmasını müşahidə etmirik. Mövcud stereotipləri aradan qaldırmaq üçün maarifləndirici və məlumatlandırıcı tədbirlərə ehtiyac var.

Qohum evlilikləri arasında dayı oğlu-bibi qızı, bibi oğlu-dayızını arasında olan nikahların xüsusi çəkisi (37,4%), əmi oğlu və əmi qızı (22,1%), xala oğlu və xala qızı (23,2%), eləcə də qohum şəxslərin (əmi, bibi, dayı, xala) nəvələri (17,3%) arasında olan nikahlardan daha çoxdur.

Qohum evliliyinin ən ağır fəsadlarından biri belə nikahlardan doğulan uşaqların sağlamlıq vəziyyətidir. Son araşdırmaya görə, qohum evliliklərindən doğulan uşaqların 55%-i müxtəlif dərəcəli xəstəliklə dünyaya gəlirlər.

Qohum evliliyi səbəbləri, nəticələri və yayılması baxımından əhəmiyyətli bir ictimai sağlamlıq problemdir. Qohum fərdlər digər fərdlərə nisbətən daha çox ümumi genlərə malik olduqları üçün irsi xəstəlik daşıyırlar. Bu səbəbdən qohum evliliklərində valideynlərin genləri vasitəsilə uşaqlarına genetik xəstəliklərin ötürüldüyü danılmaz bir həqiqətdir. Bunu respondentlərin cavabında da aydın müşahidə etmək olur. Belə ki, respondentlərin 21,2%-i övladlarında dayaq-hərəkət aparatı problemlərinin olduğunu, 26,8%-i övladlarında talassemiya, 11,8%-i övladlarında hemofiliya, 16,3%-i övladlarında daun sindromunun, 9,8%-i isə müxtəlif xəstəliklərin olduğunu bildirmişlər.

Ölkə qanunvericiliyində nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin icbari tibbi müayinədən keçmələri ilə bağlı tələb olunur. Bununla bağlı digər normativ- hüquqi qaydalar təsdiq edilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişikliklərin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il 17 oktyabr tarixli 1080-IVQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə bağlı bəzi normativ hüquqi aktların təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin [2014-cü il 15 dekabr tarixli 389 nömrəli](#) Fərmanının 1.1.3-cü və 1.1.4-cü yarımbəndlərinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 28 aprel 122 sayılı Qərarı ilə “Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçməli olduğu xəstəliklərin Siyahısı”, “Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçmə Qaydası” və “Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayışın forması” təsdiq edilmişdir. Həmçinin, “Gənclər siyasəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il 5 mart tarixli 1524-VQD nömrəli Qanununun tətbiqi və “Gənclər siyasəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 6 may tarixli 697 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin [2019-cu il 15 aprel tarixli 629 nömrəli](#) Fərmanının 1.2-ci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 23 iyun 2020-ci il tarixli, 231 sayılı Qərarı ilə “Gənclər arasında ailənin və nikahın əhəmiyyəti, onun qorunması və möhkəmləndirilməsi məqsədilə erkən nikahın və qohumlar arasında nikahın mənfi nəticələrinə dair maarifləndirmə Qaydası” təsdiq edilmişdir. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinə və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinə 18 yaşadək (erkən nikah) və yaşı 18-dən 29-dək olan gənclərin nikaha, o cümlədən, müvafiq ərizələrindəki məlumatlara əsasən qohum hesab edilən şəxslər arasında nikaha daxil olması və bu gənclər arasında bağlanmış nikahın pozulması hallarının statistikasının illər üzrə aparılmasını təmin etmək üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi ilə bağlı tapşırıqlar verilmişdir.

Qohum nikahlar genetik xəstəlikləri artıran önəmli faktordur.

Dünyada qohum evlilikləri 20% təşkil edir və genetik xəstəliklərlə doğulan uşaqların 8,4 faizi bu ailələrin payına düşür. Əgər dünyada əngəlli doğulan uşaqlar 1 faizdirsə, qohum evliliklərində 9 faizdir. Bu ailələrdə ölü və yarımçıq doğuşların sayı digər evliliklərə nisbətən 2 dəfə çoxdur. Qohum evliliklərində ən çox rast gəlinən qan xəstəlikləri, göz, qulaq, əzələ - sinir, ürək - damar və şəkər xəstəlikləri, ağıldankəmlik və s-dir. Qan xəstəlikləri arasında isə talassemiya, hemofiliya və başqa qan xəstəlikləri daha çox yayılmışdır.

Qohum evliliyi ailənin psixoloji mühitinə təsir edir.

Respondentlərin cavablarını təhlil edərkən qohum evliliyinin müsbət və mənfi təsirlərinin xüsusi və bir çox hallarda dərin iz qoyduğunu müşahidə etmək olur. Sorğu zamanı müəyyən edilib ki, qohumlar arasında nikahlar 40,2% valideynlərin, 22,6% nənə və babanın, 14,3% - əmi/dayı və xala/bibilərin, 11,4% - bacıların, 3,2% qardaşların və 8,3% digər qohumların təşəbbüsü ilə bağlanır. Bu cür ailələr adətən ailəyə aid var-dövlətin dağılmaması, ailə böyükləri arasındakı bağları qorumaq, qohumların evlilik və sosial-iqtisadi baxışlarının eyni olması səbəblərindən qurulur. Keçirilən sorğu zamanı respondentlərin 25,2%-i ailədə ziddiyyətlərin və münaqişələrin, 24,9%-i məişət zorakılığının, 19,8%-i uşaqların sağlamlıq problemlərinin, 18,3%-i ünsiyyət və davranış çətinliyinin, 11,8%-i isə digər fikir ayrılıqlarının olduğunu bildirmişlər.

Qohum nikahların qarşısının alınması üzrə təklif və tövsiyələr:

Maarifləndirici və məlumatlandırıcı istiqamətdə:

- Nikahla bağlı yaddaş vərəqələri, qısa, lakin təsirli bildirişləri hazırlamaq;
- Evlənməyi planlaşdıran və vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyat şöbələrinə (VVAQ) müraciət edən şəxslərə qohum evliliyindən çəkinməyin zəruriliyini vurğulamaq;
- Qohum evliliyi etmək qərarına gələn cütlükləri bu evliliklərin riskləri barədə məlumatlandırmaq;
- Qohum evliliyi olan qadın və kişilərə genetik məsləhət haqqında məlumat vermək; həmçinin, onları məlumatlandıraraq genetik məsləhətə yönəltmək və prosesin təqibini davam etdirmək;
- Ailədə qadın və kişilərin ər-arvad, ata və ana (valideyn) olaraq rol və vəzifələrinin bölüşdürülməsi istiqamətində müxtəlif məlumatlandırıcı və maarifləndirici tədbirlər həyata keçirmək; təsiredici və dərin iz yaradan sosial çarxlar hazırlamaq və televiziya kanallarında, sosial şəbəkələrdə, youtube kanallarında yayımlamaq;

Müayinə-müalicə və sağlamlıq istiqamətində:

- Göstərilən səhiyyə xidmətlərinin keyfiyyətini artırmaqla irsi xəstəliklər və uşaq xəstəlikləri üzrə məsləhətlər vermək;
- Qohum evliliyi olan qadınlara prenatal diaqnostika və genetik məsləhət, prenatal, doğum və doğuşdan sonrakı baxım xidmətlərindən faydalanmaq üçün dəstək vermək;
- Qohum evliliyi nəticəsində qadınların hamiləlik zamanı dölün inkişafını və doğulan körpələri yaxından izləmək;
- Cəmiyyətdə sağlamlıqla, o cümlədən reproduktiv sağlamlıqla bağlı maarifləndirmə işlərini aparmaqla, qohum evliliklərinin mənfi nəticələri barədə cəmiyyətin maarifləndirilməsini artırmaq;

Qanunvericilik və dövlət siyasəti istiqamətində:

- Qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətində müsbət təcrübələri öyrənmək, mədəniyyətimizə uyğun və müsbət nəticəyə əsaslanan dəyişiklik və əlavələri hazırlamaq, müvafiq qurumlarla müzakirələr təşkil etmək;
- Bu sahədə ixtisaslaşmış beynəlxalq və yerli təşkilatlarla, dövlət qurumları ilə koordinasiyalı və sistemli işin aparılmasına nail olmaq;
- Qohum nikahların yayılmasını bilavasitə öyrənən və populyasiyalarda qohumluq əmsalını qiymətləndirən daha geniş və əhatəli tədqiqatlar aparmaq;
- Nikaha daxil olmaq istəyən cütlüklər arasında icbari tibbi müayinədən keçməyin müsbət cəhətlərinin təbliğini gücləndirmək; xüsusi ilə regionlarda bu prosesin daha da genişləndirilməsi üçün davamlı layihələr keçirmək;
- Qadın və qızların səlahiyyətləndirilməsi, təhsil və peşə imkanlarının daha əlçatan olması üçün şəraitin yaradılması, əmək bazarında iştirakının artırılması sahəsində işləri daha da gücləndirmək.

İstifadə olunan ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi "Azərbaycan" qəzeti, 21 dekabr 2014-cü il, № 280, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu, 2014-cü il, № 12, maddə 1515
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin "Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçməli olduğu xəstəliklərin Siyahısı" , "Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçmə Qaydası" və "Nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayışın forması" 2015-ci il 28 aprel 122 sayılı Qərarı
3. Koc I, Ali Eryurt M. The causal relationship between consanguineous marriages and infant mortality in Turkey. *Journal of Biosocial Science*. 2017;49(4):536-555.
<https://doi.org/10.1017/S002193201600033X>
4. Ivanov AG. Medical and social ways of improving reproduction potential of young people. *Rossiyskiy mediko-biologicheskiy vestnik im. akad. I.P. Pavlova*. 2004; 3-4:105-107. (In Russ.).
Иванов А.Г. Медико-социальные подходы к совершенствованию репродуктивного потенциала современной молодежи. *Российский медико-биологический вестник им. акад. И.П. Павлова*. 2004;3-4:105-107.
5. Malikova DB, Kurbanov DD. Characterization of clinical indicators in women with infertility living in Andijan region. *Zhurnal teoreticheskoy i klinicheskoy meditsiny*. 2014;4:92-95 (In Russ.).
Маликова Д.Б., Курбанов Д.Д. Характеристика клинических показателей у женщин с бесплодием, проживающих в Андижанской области. *Журнал теоретической и клинической медицины*. 2014;4: 92-95.
6. Maghsoudlou S, Cnattingius S, Aarabi M, Montgomery SM, Semnani S, Stephansson O, Wikström AK, Bahmanyar S. Consanguineous marriage, prepregnancy maternal characteristics and stillbirth risk: a population-based case—control study. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*. 2015; 94(10):1095-1101. <https://doi.org/10.1111/aogs.12699>
7. Stoll C, Alembik Y, Dott B, Feingold J. Parental consanguinity as a cause of increased incidence of birth defects in a study of 131,760 consecutive births. *American Journal of Medical Genetics*. 1994; 49(1):114-117.
8. <https://doi.org/10.1002/ajmg.1320490123>

--

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi
Ünvan. AZ 1000, Bakı şəhəri, Ü.Hacıbəyli 80, Hökumət Evi, IV Qapı
Tel: (+994 12)498 00 92
Faks: (+994 12)493 58 72
E-mail: office@scfwca.gov.az

 <https://twitter.com/AileQadinUsaq>

 <https://www.instagram.com/aileqadinusaq/>

 <https://www.facebook.com/AileQadinUsaqProblemleriUzreDovletKomitesi/>

 <https://www.youtube.com/channel/UCda2OFUuU6F0pxer0IcivfQ>

Kağız formatı 60x90 1/8
Fiziki çap vərəqi 6. Tiraj 50. Sifariş 56.
“Unicopy” mətbəəsində çap olunmuşdur.